ATATÜRK'ÜN KALKINMA MODELİ

Uzm. Hüseyin TOSUN*

Giriş

XX. yüzyılın başında yok edilmek istenen bir ulusu yeniden örgütleyip ilerleme yoluna sokan ATATÜRK'ün hayata geçirdiği kalkınma modeli topyekûn değişim ve dönüşümü içermektedir. Bugün bu model yeniden yükselen değer olarak gelişmekte olan ülkelere örnek olmaktadır. Gerçekte bunun en önemli nedeni, yolun başında doğru tercihler yapılmış olması ve sağlam temeller üzerine oturuyor olmasından dolayıdır.

Türk toplumunun sosyal yapısı, bilime uygun olarak saptanmış ve buna dayanılarak oluşturulan mücadele stratejisi ATATÜRK'ün kalkınma modeli olarak uygulanmış ve başarıya ulaşmıştır. Modelin oluşturulması aşamasında evrensel değerlerden yararlanmasına karşın, Türk toplumunun özgün yapısı hiç gözden uzak tutulmamış, hiçbir başka ülke uygulaması taklit edilmemiştir. Kendine özgü bir kalkınma modeli kurgulanmıştır. Bu modelin temeli akılcılığa (rasyonalizm) ve olguculuğa (pozitivizm) dayanmıştır.[1] Akıl ve bilim rehber edinilerek dogmalara karşı çıkılmış, bu karşı çıkış düşünce düzeyinde bırakılmayıp, eyleme ve yaşamın her alanına yansıtılmıştır.

Bu incelemede ATATÜRK'ün kalkınma modelinin nasıl kurgulandığı ve temel unsurlarının neler olduğu incelenmeye çalışılacaktır.

1. Düşünsel Temeller

a. Modelin Yaratıcı ve Uygulayıcısı Olan ATATÜRK'ün Siyasal Görüşleri

Modern Türkiye'nin kurucusu Mustafa Kemal ATATÜRK, batı uygarlığının bütün görkemiyle dünyayı etkisi altına almaya başladığı, batılı büyük devletlerin dünyanın büyük bir kısmını sömürgeleştirdikleri, içeride II. Abdülhamit'in insan özgürlüklerini kısıtladığı, bununla birlikte batılılaşmanın hızla sürdürüldüğü ve her ulusun kendi ulusal kimliğini bulmak için çabaladığı bir dönemde dünyaya gelmiştir.[2]

ATATÜRK, ilk ve orta öğrenimini Selânik'te yapmıştır. Selânik şehri çeşitli din, mezhep ve ırka mensup insanların beraber yaşadığı bir yerdir. İşlek limanı, Avrupa ile bağlantılı demir yolu, önemli bir ticaret merkezi olması, şehirde batı tesirlerine açık, çeşitli fikir akımlarının yaşamasına elverişli bir ortam yaratmıştır. Dolayısıyla ATATÜRK, daha çok genç yaşta, değişik yaşayış şekline aşina ve her türlü yeni fikre açık bir ortam içinde yetişme imkânı bulmuştur.[3]

---

* Başbakanlık, AKDTYK Atatürk Araştırma Merkezi Uzmanı

[1] Şerafettin Turan; Atatürk'ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, Kitaplar, Düşünürler, Ankara, 1982, s.11.

[2] Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Hayatı, Haz. Hüseyin Tosun, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2003, s.5.

[3] Abdurrahman Çaycı; "Atatürk ve Çağdaşlaşma", Atatürkçü Düşünce, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 1992, s.642.

Mustafa Kemal ATATÜRK'ün siyasal görüşlerinin oluşmasında öğrenim gördüğü okulların ve bazı öğretmenlerinin etkileri olmuştur. Ayrıca çökmekte olan imparatorluğun çeşitli yerlerinde yapmış olduğu görevler dolayısıyla yaşadığı olaylar ve yaptığı gözlemler onun siyasal görüşlerinin berraklaşmasını sağlamıştır.[4]

Bütün bunların yanında dünyadaki ve ülkedeki fikir akımlarını incelediği ve bunlardan kısmen etkilendiği de bir gerçektir. ATATÜRK'ün siyasal görüşlerini etkileyen düşünürlerin başında Machiavelli ve Rousseau'nun geldiği bilinmektedir. Gerek toplum gerekse bireye bakış açısı, bu düşünürlerden etkilenmiştir. Rousseau'nun bütün eserlerini çok dikkatlice okuduğunu 1 Aralık 1921'de Mecliste yaptığı bir konuşmada ifade eden ATATÜRK,[5] onu hayalî, hatta çılgınca bulduğunu da belirtmiştir. Bazı fikirlerine katılmamakla birlikte, ulusal egemenliği gerçekleştirmek için onun düşüncelerinden gereken ölçüde yararlanmıştır. ATATÜRK, Rousseau'nun "Mukavele-i İçtimaiye" adıyla Türkçeye çevrilmiş olan "Contract Social" adlı kitabını buldurup dikkatle ve notlar koyarak okuduktan sonra, onu bir hayalperest olarak değerlendirmiş ve Meclis kürsüsünde ulusal egemenliği savunurken çok daha gerçekçi, tarih ve sosyoloji bilimlerine çok daha uygun görüşler ortaya koymuştur.[6] ATATÜRK, egemenlik vb. konularda tamamen onunla örtüşmektedir. Çağdaşlaşmaya / Cumhuriyet'e bakış açısı ve uygulanacak yöntem açısından da Fransız Devrimi'nden oldukça etkilenmiştir.[7] ATATÜRK'ün 8 Mart 1928'de yabancı bir gazeteciye verdiği demecinde "Fransa İhtilâli bütün cihana hürriyet fikrini yaymıştır ve bu fikrin, hâlen esas ve kaynağı bulunmaktadır. Fakat o tarihten beri beşeriyet ilerlemiştir.Türk demokrasisi Fransa İhtilâli'nin açtığı yolu takip etmiş, lâkin kendine has özellikler gelişmiştir."[8] demiştir. Bu bağlamda ATATÜRK'ün konuşmalarında ve yazılarında kolayca görüleceği gibi aydınlanma düşünürlerinin ortak paydasını oluşturan ilerlemecilik, akla güven, lâiklik, bilim, uygarlık önemli bir rol oynar. Ulus iradesi, kuvvetler birliği, genel iradenin egemenliği, ulusçuluk kavramları ile sivil din oluşturmaya yönelik uygulamaları ise Rousseau'ya bağlanabilir.[9]

---

[4] a.g.e.; s.643.

[5] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III; I, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 1989, s.231.

[6] Roussau'ya göre "genel irade" insanlar arasında akdedilen bir mukavelenin sonucudur; Bireylerin iradelerinin özgürce birleşmesi ile ortaya çıkar; toplum hayatı da böyle bir anlaşmanın eseridir. Atatürk'e göre ise toplum hayatı böyle fiktif bir sözleşmenin eseri değildir. İnsan doğasının, tarihin, sosyolojik gerçeklerin sonucudur. İnsanlar zarurî olarak beraber yaşamak ihtiyacındadırlar. Beraber yaşamak yolundaki beşerî, fikrî mahkûmiyetlerden dolayı ortak bir içtimaî his vardır. Tabiaten ve fıtraten beraber yaşamak zorunda olan insanlar mutlaka idare olunmak ihtiyacındadırlar; toplumların yeterince olgunlaşıp ilerlemediği dönemlerde bir müstebit kuvvet yönetimi eline geçirebilir; ama bu kuvvete karşı toplumun gerçek gücü, tabiî gücü tepki gösterir, mücadele eder. Halk bu mücadele ile egemenliğine sahip olur. bk. Turhan Feyzioğlu; Türk Millî Mücadele'sinin ve Atatürkçülüğün Temel İlkelerinden Biri Olan Millet Egemenliği, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 1988, s. 17. Ayrıca Atatürk'ün değerlendirmesi için bk. ASD I, s.222-235.

[7] Turan; s.113.

[8] ASD I - III; II, s.120.

[9] Halis Çetin; Modernleşme ve Türkiye'de Modernleşme Krizleri, Siyasal Kitap Evi, Ankara, 2003, s.198.

Kendi ülkesindeki fikir ve sanat adamlarından ilgi duyduğu Namık Kemal, Tevfik Fikret, Ziya Gökalp, Abdullah Cevdet, Celal Nuri vs. kişilerden de etkilendiği bilinmektedir. Özellikle o dönemin mevcut fikir adamlarından, batıcıların[10] medeniyetçi ve Türkçülerin milliyetçi görüşlerini belirli nüanslar içinde benimsemiştir.[11]

Bu sayılan unsurlardan belli ölçülerde etkilenmekle beraber ATATÜRK, peşin yargılara kapılmamış, model ve teorilere asla iltifat etmemiş; ancak bunları kendi mantık süzgecinden dikkatle geçirdikten sonra kararlarını ülkenin gerçeklerini ve ihtiyaçlarını dikkate alan, pragmatik bir yol izlemiştir. Bu davranışta bağımsız fikir yapısının yanı sıra ülkenin coğrafyasından ve geçirdiği tarihî süreçten gelen derin sebeplerin bulunduğuna da şüphe yoktur.[12]

Büyük adamlar hep kendi çağlarının koşulları içinde yoğrulmuşlardır. ATATÜRK ise, bazen kesintiye uğramış, bazen gerçekliğini bir ölçüde yitirmiş, bazen uygulamaya geçirilmesi olağanüstü cesaret isteyen, birbirinden ayrı yönlere dönük güçleri bir noktada toplamış ve Cumhuriyet idealinin ana köklerini hayata geçirmiş ve yaşatmıştır.[13]

b. Modelin Temel Dünya Görüşü

ATATÜRK'ün siyasal görüşleri ve uygulamalarına bugün halkı toptan Atatürkçülük demektedir. Atatürkçülük, her türlü dogmatik unsurdan sıyrılmış, akılcı bir dünya görüşü olarak algılanmaktadır. Ülke gerçeklerinden kaynaklanan sorunlar karşısında aklın ve ilmin rehberliğini kabul eden bu çağdaş görüş, Türk ulusunu daima iyiye, doğruya ve yararlıya yöneltmiş ve yöneltecek olan görüştür. ATATÜRK'ün siyasal görüşleri, ATATÜRK inkılâplarına temel oluşturan, onlara ruh veren fikir ve düşüncelerdir. Bu nedenle ATATÜRK inkılâpları, ATATÜRK ilkelerinin eser hâline dönüşmüş şekilleridir. Bu ilkeler Türkiye'yi çağdaş uygarlık düzeyine en kısa zamanda ulaştırabilmek için aklın ve mantığın çizdiği yollardır. Bu bakımdan ATATÜRK'ün siyasal görüşlerinin felsefesinde yapıcılık vardır.[14]

ATATÜRK, kurduğu Cumhuriyet'i aynı zamanda bir uygarlık projesi olarak düşünmüştür. Zira onun düşüncesinde uygarlık kuşkuya yer vermeyen bir nimettir. Ulusun kurtuluşu ve yükselişinin koşuludur. Uygar olma, kişi için de ulus için de üstün bir erdemdir.[15] Bu bağlamda muasır

---

[10] Batıcılık veya diğer adıyla garpçılık, İçtihat dergisi etrafında toplanan Abdullah Cevdet, Kılıçzade Hakkı, Celal Nuri ve Ahmet Muhtar gibi aydınların devletin kurutuluşunu batılılaşmada gördüğü bir akımdır. Fesin kaldırılması, kılık kıyafetin modernleştirilmesi, tekke ve zaviyelerin kapatılması, medreselerin kapatılması, Lâtin harflerinin kabul edilmesi gibi yenilikleri programlarına almışlardır. Sistemli bir program ve aynı fikri savunan bir kadroya sahip olmasalarda dinî taassuba karşı medenî ihtiyaçları ön plâna çıkarmayı amaçlayan bu fikirlerden Atatürk'ün etkilendiği anlaşılmaktadır. bk. Peyami Safa; Türk İnkılâbına Bakışlar, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 1988.

[11] Çaycı; s.643.

[12] a.g.e.; s.643.

[13] Şerif Mardin; Türkiye'de Toplum ve Siyaset, İletişim Yayınları, İstanbul, 1999, s.239.

[14] Utkan Kocatürk; Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 1999, s.12.

[15] Andrew Mango; "Atatürk'ün Uygarlık Anlayışı ve Bugünkü Dünya" Üçüncü Uluslararası Atatürk Sempozyumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 1998, s.479. Ayrıca bk.

medeniyetin kanunları ve vasıtaları benimsenmelidir. İnkişafa set çeken mâniler kaldırılmalıdır. O, cumhuriyeti kafasında uygarlık ve ilerleme ile özdeşleştiriyordu. Çünkü bir ulusun gelişebilmesi için mutlaka uygarlığa iştirak etmesi gerektiğine[16] inanmaktaydı. Onun düşüncesi, "Dünyada her toplum varlığı, kıymeti, hürriyeti ve bağımsızlık hakkı ancak gösterdiği ve göstereceği uygar eserlerle orantılıdır. Uygar eser vücuda getirmek kabiliyetinden yoksun toplumlar, hürriyet ve bağımsızlıklarından soyunmaya mahkûmdurlar. Medeniyetin yolunda yürümek ve başarılı olmak, hayatın şartıdır. Bu yol üzerinde ileriye değil, geriye bakmak bilgisizliğini gösterenler, umumî medeniyetin coşkun seli karşısında boğulmaya mahkûmdurlar."[17] şeklindeydi.

ATATÜRK, kurduğu Cumhuriyet ve oluşturduğu kalkınma modeline ana vizyon olarak net bir biçimde çağdaş uygarlığı seçti.[18] Çünkü uygarlık yolunda ilerlemek ve başarı kazanmak var olmanın şartı idi. O, yeni bir Cumhuriyet kurmuş ve bunu kalkındırmak, uygar düzeye ulaştırmak ve bütün dünyaya çağdaş nitelikleriyle benimsetmek arzusundaydı. Kendi içine kapanmış, çağın .yeniliklerinden, uygarlığın nimetlerinden uzaklaşmış bir Türkiye şüphesiz ki çağdaş dünya ölçülerinde saygı göremez, itibar kazanamazdı. ATATÜRK, bunu gördüğü içindir ki ana vizyon olarak çağdaş uygarlığı seçti.

ATATÜRK'ün çağdaş uygarlık vizyonunun temeli de bilim ve teknolojiye dayanmaktadır. Bu nedenle ideolojilere itibar etmemiş, bilimin ve fennin yaratıcılığına dayalı bir akılcılığı benimsemiştir.[19] Uygar toplumlar, uygarlık niteliklerini her türlü dogmatik unsurdan sıyrılarak, sadece bilim ve teknoloji kurallarını kendilerine rehber edinerek kazanmışlardır. Bilim ve teknik, rehber alınmadıkça hiçbir alanda ilerlemekten söz edilemezdi. Bu bakımdan ilim ve fennin dışında rehber aramak, ATATÜRK'e göre gafletti, cehaletti, dalaletti.

ATATÜRK'ün çağdaş uygarlığa erişmenin yolunu ve yöntemini açıkladığı bir diğer görüşü de şöyleydi: "Gözlerimizi kapayıp yalnız yaşadığımızı farz edemeyiz. Memleketimizi bir çember içine alıp dünya ile alâkasız yaşayamayız. Bilâkis ileri, uygar bir toplum olarak uygarlık sahasının üzerinde yaşayacağız. Bu hayat ancak ilim ve fen ile olur. İlim ve fen nerede ise oradan alacağız ve millet ferdinin kafasına koyacağız. İlim ve fen için kayıt şart yoktur."[20]

Görüldüğü gibi o, açıkça ilerleme ve gelişmenin, uygarlığa ulaşmanın yolunun bilim ve teknolojiden geçtiğini görmüş, bunları, oluşturduğu kalkınma modeline temel vizyon olarak seçmiştir. Böylelikle batı üstünlüğünü

Hüseyin Tosun; "Atatürk'ün Uygarlık Anlayışı", Atatürk Konferansları (1999 Yılı Yurt İçi), Ankara 2000, s.311-319. Atatürk'ün uygarlık konusundaki görüşlerine toplu olarak bk. Kocatürk; s.78-86.

[16] ASD I-III; III, s.9.

[17] Utkan Kocatürk, "Atatürkçü Düşünce Işığında Çağdaşlaşma" Atatürkçü Düşünce, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 1991, s.668.

[18] Hüsnü Erkan; Bilgi Uygarlığı İçin Yeniden Yapılanma, İmge Kitap Evi, Ankara, 2000, s.56.

[19] a.g.e.; s.56-57.

[20] ASD I – III; II, s.48.

sağlayan bilim ve teknolojiyi kullanarak batıya yaklaşmak ve uygar uluslarla uyum içinde, ilerleme yolunda yürümek mümkün olacaktır.[21]

Atatürkçü kalkınma modelinin temelinde yatan dünya görüşü, bilimsel düşünce ve bilimsel düşünceye dayalı teknoloji üreterek uygarlaşmayı esas almıştır. Bu görüş modelin tüm alanlarını kapsamıştır. Devlet ve toplumu bilimsel yaklaşımlar üzerine oturtarak ve insanımızı bilimsel düşünce ile eğiterek, bilime dayalı politikalar oluşturarak çağdaşlaşma modelini kurgulamıştır.

2. Atatürkçü Kalkınma Modelinin Amaçları

a. Ulusal Bağımsızlık

ATATÜRK'ün çağdaşlaşma anlayışında bağımsızlık olmazsa olmaz bir olgu olarak yer almıştır. Çünkü Millî Mücadele, her şeyden önce bu ilkenin gerçekleşmesi için yapılmış ve başarıya ulaşmıştır. Burada temel ilke, "bağımsızlığına kastedilen Türk ulusunun saygın, onurlu bir ulus olarak yaşamasıdır. Bu ilke de ancak ulusun bağımsız olmasıyla mümkündür. Ne kadar zengin ve bolluk içinde olursa olsun bağımsızlıktan yoksun bir ulus, uygar insanlık önünde uşak olmaktan başka bir muameleye lâyık görülemez. Yabancı bir devletin koruma ve kollayıcılığını kabul etmek, insanlık yeteneklerinden yoksunluğu, güçsüzlüğü ve miskinliği itiraftan başka bir şey değildir. Gerçekten de bu seviyesizliğe düşmemiş insanların isteyerek başlarına bir yabancı efendi getirmelerine asla ihtimal verilemez. Hâlbuki Türk'ün onuru, gururu ve yeteneği çok yüksek ve büyüktür. Böyle bir millet, esir yaşamaktansa yok olsun daha iyidir!... Bu nedenle ya istiklâl ya ölüm! işte gerçek kurtuluşu isteyenlerin parolası bu olacaktır."[22]

Parolaya dikkat edilecek olunursa, burada kayıtsız şartsız bir bağımsızlık öngörülmektedir. Çünkü uluslar, dünya ulusları arasındaki yerlerini, ancak siyasal bağımsızlık ve bunun ideali olan tam bağımsızlık ile alabileceklerdir. Uluslararası hukukun bu alanda tanıdığı hak ve yetkiye sahip olmadan bir ulusu oluşturan devletin tanınması ve sayılması mümkün değildir. Eğer bir devlet, başka bir devletin vesayetine veya korumasına sığınarak onun kanatları altına girmeyi kabul ederse, bu devletin saygınlık kazanmasına imkân yoktur. Bundan dolayı ulusal bağımsızlık kavramı, ATATÜRK'ün kalkınma modelinde temel amaçlardan en önemlisi olmuş ve titizlikle savunulmuştur.

Modelin yaratıcısı ve uygulayıcısı ATATÜRK'e göre tam bağımsızlık; siyasî, malî, iktisadî, adlî, askerî, kültürel vb. her hususta tam bağımsız ve serbestlik olarak algılanmakta ve burada belirtilen hususlardan birinden yoksun olmak ise bir ülkenin gerçek anlamıyla bağımsızlıktan yoksun olması[23] demektir.

Bağımsızlığın bu denli önemsenmesinin nedeni olarak Osmanlı Devleti'nin gerçek bağımsızlıkla bağdaşmayan yönlerinin görülmesi,

---

[21] Levent Köker; Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi, İletişim Yayınları, Ankara, 2000, s.223.
[22] Kemal Atatürk; Nutuk 1919 -1927, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 2002, s.9-10.
[23] Kocatürk; Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, s.27.

değerlendirilmesi ve bundan yeni değerler için sonuçlar çıkarılması nedeniyledir. Devletin daha kurulma aşamasında 17 Şubat 1923'te İzmir'de düzenlenen Türkiye İktisat Kongresi'nde; "Osmanlı Devleti gerçekte ve fiilen istiklâlden yoksun bir hâle getirilmişti. Kendi uyruğuna koyduğu bir vergiyi yabancılardan alamazdı. Gümrük işlerini ve vergilerini dilediği gibi düzenleyemezdi. Bir devlet ki yabancılar üzerinde yargılama hakkı yoktu. Demir yolu yapmak için, fabrika yapmak için devlet serbest değildi. Böyle bir devlet bağımsız olabilir mi? Osmanlı ülkesi, yabancıların serbest bir kolonisinden başka bir şey değildi. Osmanlı halkı içindeki Türk ulusu da tamamen esir bir duruma getirilmişti. Bu sonuç, milletin kendi iradesine ve kendi egemenliğine şunun bunun elinde kullanılan hâle gelmesinden doğmuştur. O hâlde millî bir dönem yaşanmadığı ve millî bir tarihe sahip bulunulmadığı"[24] ifade edilmiştir.

Yine bu dönemde Osmanlı Devleti'nin ekonomik gelişmesini engellemiş olan kapitülâsyonlar da şiddetli bir şekilde değerlendirmeye ve eleştiriye tâbi tutulmuştur. Örneğin, 25 Aralık 1922'de Le Journal muhabiri Paul Herriot'a verilen bir beyanatta; "Kapitülâsyonların Türk milleti için ne derece menfur bir şey olduğunu size tarife muktedir değilim. Bunları diğer şekil ve namlar altında gizleyerek bize kabul ettirmeye muvaffak olacaklarını tasavvur ve tahayyül edenler bu konuda pek çok aldanıyorlar. Zira Türkler, kapitülâsyonların idamesi kendilerini pek az bir vakitte ölüme sevk edeceğini pek iyi anlamışlardır. Türkiye esir olmaktansa, son nefesine kadar mücadele ve mücahedede bulunmaya azmetmiştir."[25] diyerek tam bağımsızlığın ne derece önemli olduğunu vurgulamıştır.

Yine bu modelin uygulayıcıları için bağımsızlık, hava ve su kadar gereklidir. Nitekim 22 Nisan 1921'de Hâkimiyeti Milliye gazetesine yapılan bir açıklamada; "Özgürlük ve bağımsızlık benim karakterimdir. Ben, milletimin ve büyük ecdadımın en kıymetli mirasından bağımsızlık aşkı ile yaratılmış bir adamım... Bence bir millette şerefin, haysiyetin, namusun ve insanlığın doğup yaşayabilmesi, mutlak o milletin hürriyet ve bağımsızlığına sahip olmasıyla mümkündür. Ben, şahsen bu saydığım özelliklere çok önem veririm ve bu özelliklerin kendimde varlığını idame edebilmek için milletimin de aynı özellikleri taşımasını şart ve esas bilirim. Ben yaşayabilmek için mutlaka müstakil bir milletin evlâdı kalmalıyım! Bu sebeple millî bağımsızlık bir hayat meselesidir"[26] şeklinde açıklamıştır.

Ancak bağımsız devletler ülkelerinin iç ve dış politikalarını başka ülkelerin karışmasına imkân vermeksizin çizebilir ve yürütebilirler. Dışa bağımlı ülkeler için böyle bir serbestlik söz konusu olamaz. ATATÜRK'ün kalkınma modelinde ulusal sınırlar içinde bir devlet olarak varlığını sürdürebilmek, bu temel ilke uğrunda her türlü fedakârlığı, her an yapmaya hazır olmak bu modelin özünü ve amacını oluşturmaktadır. Bu amacı en iyi şekilde gerçekleştirmek ise önce güçlü olmak ve ulusun kendi gücüne dayanması ile mümkündür. Bu da bağımsız dış politikayı gerektirmektedir.

---

[24] ASD I-III; II, s.108-109.
[25] a.g.e.; III, s.79.
[26] a.g.e.; III, s.31.

Bir devletin dış politikasını kendi ulusal çıkarları ve ihtiyaçları yönünde saptaması ve bu yönde yürütmeye çalışması en doğal hakkıdır. Aksi takdirde o ülke ulusal çıkarlarını koruyamaz.

Bu modelde tam bağımsızlık anlayışı, yabancı düşmanlığı ya da uluslararası ilişkilerde yalnızcılık politikası anlamına gelmemektedir. Burada insanlığın ortak malı olan ülkenin kaynaklarından bütün insanlığı yararlandırmayı öngörmektedir. "Milletler yerleştikleri arazinin gerçek sahibi olmakla beraber insanlığın vekilleri olarak da o arazide bulunurlar. O arazinin servet kaynaklarından hem kendileri faydalanırlar hem de bütün insanlığı faydalandırmakla yükümlüdürler. Bu kurala göre bunu yapmayan milletlerin yaşama hakkına ve bağımsızlığa lâyık olmamaları gerekir."[27]

Buna göre modelin ana unsuru olan Türkiye Cumhuriyeti, uluslararası topluluğun bir üyesi olarak diğer devletlerin eşit haklarla katıldığı ve gelişmeye katkı sağlayacak yararlı uluslararası iş birliğinden ve uluslararası örgütlerin kurulmasından yanadır. Bu bağımsızlık anlayışı uluslararası güvenlik anlaşmalarına da karşı değildir. Hatta bu kuruluşlara öncülük etmeyi öngörmektedir. Dünya barışı için saldırganlara karşı etkili uluslararası kuruluşlara taraftardır. Zira günümüz dünyası da zaten bu yoldadır. Yeryüzünde yoksul insanlar ve toplumlar bulundukça, dünyanın mutluluğa kavuşmasının, ileri ülkelerin bile rahat ve mutlu olmasının imkânsızlığı ortaya çıkmıştır. O hâlde uluslararası yardımlaşma ve dayanışmaları, ister maddî ister manevî alanlarda olsun, tam bağımsızlığı yok eden bir davranış veya ilke saymak doğru değildir.[28]

b. Ulusal Egemenlik

Tarihi, kültürü ve gelenekleri ortak olan toplumlar, yaşadıkları topraklar üzerinde siyasal bir örgütlenmeye giriştiklerinde, kurulan örgütün adı devlet; onu oluşturan toplumlar ise ulustur. Devlet tarafından ulus adına kullanılan yetki ve güç ise halk iradesine dayalı ulusal egemenliktir. Bunu biraz açmak gerekirse; Egemenlik veya diğer bir deyişle hâkimiyet bir ülkede en üstün kudreti, uluslararası hukukta bağımsız bir gücü ifade etmektedir. Kendinden daha üstün ve daha yüksek bir güç tanımama, buyruğunu yürütme, egemenliğin bir özelliğidir.[29]

Egemenlik iki değişik tarzda kullanılmaktadır. Bunlardan birincisi, "devletin egemenliği"dir. Bu egemenlik dışa karşı egemenliği, yani o devletin kendisi dışındaki bir güce tâbi olmamasını ifade eder. İkinci egemenlik devlet içindeki egemenliktir. Bu egemenlik ise, devletin gücünün nereden

---

[27] a.g.e.; II, s.8.

[28] Süleyman Hatipoğlu; "Atatürk İnkılâplarının Dayandığı Bütünleyici İlkeler", Atatürk Konferansları (1998 - 75.YIY Yurt İçi), Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 1998, s.106.

[29] M. Emin Yolalıcı; "Çağımızda Millî Hâkimiyet Anlayışları", Atatürk Yolu, A Ü Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi, Sayı: 13, Mayıs 1994, s. 113. Egemenlik kavramı ve özellikleri ile ilgili daha geniş bilgi için bk. Hamza Eroğlu; Atatürk ve Millî Egemenlik, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 1998, s.2-8. Turhan Feyzioğlu; Türk Millî Mücadele'sinin ve Atatürkçülüğün Temel İlkelerinden Biri Olarak Millet Egemenliği, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 1988.

kaynaklandığını, bu güce kimin sahip olduğu ve bu gücün nasıl kullanılacağını içerir.[30]

Devlet içinde egemenlik, kendi üstünde bir güç ve sınırlama tanımaz. Mutlak iktidarın ve gücün hükümdar, zümre veya hanedandan millete intikali ile ulusal egemenlik, yani millî hâkimiyet teorisi ortaya çıkmıştır.[31] Ulusal egemenlik, bir milletin bağımsız olarak kendi kendine karar verip, hareket etmesi ve hiçbir baskı ve etki altında kalmadan, kendi yönetimini kendisinin, kendi gücü ile, bağımsız olarak iç ve dış engelleri aşarak, kendi kaderini ve kendi siyasî düzenini kurma gücüne sahip olmasını içermektedir.[32]

Ulusal egemenliğin en önemli özelliği, egemenliğin kayıtsız şartsız ulusa ait olmasıdır. Ulus, bu egemenliğini seçtiği temsilcileri vasıtasıyla yürütür. Ancak temsilcileri üzerinde etki ve denetim hakkı yoktur. Seçilen milletvekilleri de seçildikleri bölgenin değil bütün ulusun temsilcileridir. Ulusun oyları ile seçilen bu temsilciler parlâmentonun üyesidirler. Parlâmento ise demokrasinin sembolü olmakla beraber bağımsızlığın ve ulusal egemenliğin temsilcisidir.

Ulusal egemenlik ilkesi, Türk Kurtuluş Savaşı'nın ilk yıllarında bile belirgin olarak ortaya atılmış ve sürekli olarak işlenmiştir. ATATÜRK, Türk ulusunun yapılan ve yapılacak olan işlerde söz sahibi olduğunu belirterek, ona bir ruh vermeye çalışmıştır. Bu ruh anlayışı içinde çıktığı Samsun'dan İstanbul'daki hükûmete gönderdiği uzun raporunda; "Millet yekvücut olup egemenlik esasını, Türklük duygusunu ittihat etmiştir" şeklinde ulus egemenliği konusuna yer verişi, üzerinde durulmaya değerdir. Çünkü tek cümlenin içine, ulusal mücadelenin dayanacağı üç temel ilke sığdırılmıştır. Milletin düşmana karşı tek vücut hâlinde birleşmesi, ulusun egemenliği ve Türk milliyetçiliği.

Bu rapordan tam bir ay sonra 22 Haziran 1919'da ünlü Amasya Tamimi'ni yayınlamıştır. Burada, "Milletin istiklâlini yine milletin azim ve kararının kurtaracağı" Türk ve dünya kamuoyuna deklâre edilmiştir. Bundan bir ay sonra 23 Temmuz 1919'da Erzurum Kongresi'nde "Ulusal gücü etken ve ulusal iradeyi egemen kılmak temel ilkedir" diyerek yurdun kurtarılmasında ulusal iradeye verdiği değeri ve önemi belirtmiştir.[33]

Daha sonra 4 - 11 Eylül 1919 tarihleri arasında toplanan Sivas Kongresi, Erzurum Kongresi kararlarını aynen kabul ederek, onu bütün ülkeye yaymış ve bütün ülke için geçerli saymıştır. Sivas Kongresi'nden sonra, İngiliz Amirali Robeck 17 Eylül 1919'da Lord Curzon'a gönderdiği raporunda Anadolu'da gelişmeye başlayan ulusal hareketin, ulusa dayanmış olmasını, esas amacı itibarıyla da Cumhuriyet'e yönelmiş bulunduğunu açıklamıştır.[34]

---

[30] Yolalıcı; s.113.
[31] a.g.e.; s.113.
[32] Kemal Dal; "Millî Egemenlik ve Temsili" Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı 4, Kasım 1985, s.97.
[33] Feyzioğlu; s.44. Ayrıca bk. Eroğlu; s.19-20.
[34] a.g.e.; s.21; Daha ayrıntılı bilgi için bk. Bilal N. Şimşir; İngiliz Belgelerinde Atatürk, c. I, Ankara, 1973, s.104.

ATATÜRK Erzurum'da ve Sivas'ta ulusal direniş hareketini bir teşkilâta kavuşturmak, ona bir meşruluk temeli kazandırmak için Heyeti Temsiliye'yi[35] oluşturmuştur. Bunu yaparken, mücadelenin fikir ve tanıtma yönünü üstlenmesi için Sivas'ta İradei Milliye (Millî İrade), daha sonra Ankara'ya gelince de Hâkimiyeti Milliye (Millî Egemenlik) adlı gazeteleri kurmuştur. Bu gelişmeler, mücadeleyi ulusal egemenlik ilkesine dayandırma azminin en güzel delilleridir.[36]

Anadolu'da bu gelişmeler olurken İstanbul'daki Meclisi Mebusan 16 Mart 1920'de İstanbul'un işgal edilmesiyle çalışamaz duruma gelerek dağılmıştı. 1876 Anayasası'na göre kurulan ve yetkileri sınırlı olan bu Meclis ulusal iradeyi tam olarak temsil etmekten uzaktı. Daha önce işgal kuvvetleri altında bir Meclisin serbestçe çalışamayacağını, tehdit ve baskı altında uğrayacağı akıbeti iyi tahmin eden ATATÜRK Ankara'da olağanüstü yetkileri olan bir meclis kurmaya ve ulusal iradeyi bu mecliste gerçekleştirmeye karar vermiştir.[37]

Nitekim yapılan seçimler sonrasında Meclis 23 Nisan 1920'de Ankara'da toplanmıştır. Seçimle iş başına gelen bu Meclis, ulus iradesini gerçekleştirdiğinden ulusun gerçek temsilcilerinden oluşmuş ve doğmakta olan yeni bir devletin ilk siyasî organı olarak faaliyete geçmiştir. Meclis bir yandan bu yeni devletin bütünlüğünü gerçekleştirme amacı ile iç ve dış düşman kuvvetlere karşı girişilen savaşı yönetmeye başlarken, öbür yandan da kurucu bir yasama kurumu olarak, doğmak üzere bulunan bu yeni devletin siyasî ve hukukî temelleriyle ilgili ihtiyaçları karşılayarak önemli prensipler oluşturmaya çalışmıştır. Mustafa Kemal'in meclis başkanlığına seçilmesi ile hizmete başlayan Türkiye Büyük Millet Meclisi, tarihî büyük sorumlulukları üstlenen bir Meclis olmuştur.[38]

ATATÜRK'ün ulusal egemenlik ilkesini, Türk ulusunun siyasal ve sosyal gelişmesinde gerçekten çok önemli bir aşama ve gelişme olarak anlamak gereklidir. Sadece eski Türk devletlerinde değil, son dönem tarihindeki altı yüzyıllık bir siyasal egemenliğin somut örneği Osmanlı İmparatorluğu'nda, yönetenle yönetilen arasında ilişki göz önüne getirilecek olursa; ATATÜRK'ün yönetimde halk iradesinin egemen olacağını açıkça ilân edişi, Türk siyasal alanında bir ihtilâl ve bir inkılâp olarak kabul edilmelidir. Çünkü yönetici otoriteyi temsil eden padişahın karşısında halk egemenliği söz konusu olamayacağı gibi düşünülemezdi de. Padişahlık kurumu karşısında, yönetilen halk kitlesinin durumu kulluktan daha ileri bir şey sayılamazdı. Hiç kimseye karşı sorumlu olmayan bir kişide toplanan iktidara halk, yıllar yılı katlanmayı bir görev saymıştır. O dönemin meclisi, yine o zamanın koşullarının bir zorlaması ve gereği olarak, milletin tek temsilcisi niteliğindeydi. Kuvvetler birliği sisteminin benimsenmesi, bu meclisin belirgin özelliği idi. Türk milletinin temsilcisi olarak çalışan Mecliste,

---

[35] Heyeti Temsiliyenin seçilişi ve Ankara'daki faaliyetleri için bk. Cemil Özgül; Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'daki Çalışmaları, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 1989.
[36] Feyzioğlu; s.21.
[37] Eroğlu; s.22.
[38] a.g.e.; s.23.

Meclis başkanının aynı zamanda hükûmet ve devlet başkanı olarak da adlandırılması bunun kanıtıdır. Bu meclis, o dönemin ortamında güç ve yetki bakımından olağanüstü nitelikteydi.[39]

Ulusal iradeyi ilk kez gerçekleştiren TBMM'nin bu yoldaki olumlu eserlerinden en önemlisi 1921 Anayasası'dır. Yeni Türkiye Devleti'nin ilk anayasası bu devletin durumunu yansıtan, diğer hukukî çabalarına yön veren önemli bir belge sayılır. 20 Ocak 1921 Teşkilâtı Esasiye Kanunu olarak adlandırılan bu yasa, Cumhuriyet döneminin ilk temel yasasıdır.

Bu anayasanın temel maddelerinden birincisi; "Egemenlik kayıtsız şartsız olarak ulusundur" diye başlar ve "İdare usulü, halkın kendi mukadderatını (yazgısın) bilfiil (eylemli) olarak kendisinin yönetmesi ilkesine dayanır" şeklinde tanımlanır. Bu ilke, anlam ve ruhuyla egemenliği bir kişiye veya zümreye vermek yerine, Türk ulusunun eline bırakmıştır.

Bu anayasanın ikinci maddesi, "yürütme kuvveti ve yasama yetkisi, ulusun tek ve gerçek temsilcisi olan TBMM'de belirir ve toplanır" şeklinde belirtilmekle, ulusal iradenin Türk ulusuna ait olduğu, bu iradeyi ulus adına temsil yetkisinin Meclise tanındığı onaylanmıştır. Bu konuda üçüncü madde; "Türkiye Devleti, TBMM'ce yönetilir ve TBMM Hükûmeti adını taşır" şeklinde tarif edilmiştir.[40] Bu yönüyle 1921 Anayasası, birçok hukukçuya göre bir ihtilâl anayasası ve olağanüstü durum ve koşulların gereklerine uygun, düzenleyici bir yasadır.

Meclis Hükûmeti sistemi ve kuvvetler birliği anlayışı ile yeni düzen, yeni rejim başarı sağlamış, Meclisin ruhunu hazırlamış, Saltanatın kaldırılmasına dayanak olmuş ve dolayısıyla Cumhuriyet'in ilânı gerçekleştirilmiştir.[41]

Egemenliğin kayıtsız şartsız ulusa ait oluşu, daha sonraki yapılan 1924 - 1961 ve 1982 Anayasalarında da korunacaktır. Egemenliğin ulus adına hangi organlar tarafından kullanılacağı ile ilgili anlayış 1920'lerden 1980'lere doğru gittikçe çok partili demokrasinin ve hukuk devletinin gereği olarak evrimleşecektir.[42]

ATATÜRK'ün, ulusal egemenliği yarattığı modelin temeline oturtması, ulusal birlik ve beraberliği sağladığı gibi, uluslaşma olayına da imkân vermiştir. Ulus daha bilinçli, daha idealist bir topluluk olmuştur. Ulusal egemenlik ve demokrasi, Türk toplumunu en gelişmiş toplum düzeni olan devleti, şekil ve muhteva olarak Cumhuriyet'e yöneltmiştir. Cumhuriyet ulusal egemenlik ilkesinin sadece ürünü değil, sadece tabiî bir sonucu değil başarının da sebebi ve amili olmuştur.[43]

---

[39] Daha ayrıntılı bilgi için bk. Tahsin Bekir Balta; Türkiye'de Yasama Yürütme Münasebeti, İncelemeler, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara, 1960.

[40] 1921 Anayasası ile ilgili olarak bk. Ergun Özbudun; 1921 Anayasası, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 1992. A.Şeref Gözübüyük - Suna Kili; Türk Anayasa Metinleri, Ankara, 1957. Bülent Tanör; Osmanlı - Türk Anayasal Gelişmeleri, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002.

[41] Eroğlu: s.30. Ayrıca bk. Tahsin Bekir Balta; Türkiye'de Yürütme Kudreti, Ankara, 1960.

[42] .Feyzioğlu; s.48-55.

[43] Eroğlu; s.68.

ATATÜRK'ün o tarihlerdeki egemenlik anlayışı bugünkü siyasal bilimcilerin siyasal iktidarla egemenliği bir tutma eğilimlerini karşılamaktadır.[44]

ATATÜRK'ün kalkınma modelinde ulusal egemenlik düşüncesinin sonucu olarak, lâik toplum ve hukuk devleti düzenine geçişte; ümmet fikri yerini ulus fikrine bırakırken, kul / tebaa fikri ise yerini insan / vatandaş fikrine bırakmıştır. Böylece günümüzde savunulan ve uluslararası sözleşmelerle korunması ve geliştirilmesi devlete temel bir yükümlülük olarak yüklenen insan hakları düşüncesinin temelleri atılmıştır. Bugün insan hakları, ancak lâik demokratik bir hukuk devleti düzeninde mümkün olabilmektedir.[45]

c. Bireysel Özgürlük ve Eşitlik

Özgürlük (hürriyet), hem bireyin ve toplum hayatının hem de toplumun siyasal - hukuksal yapısının dayandığı temel ögelerden biridir. Özgürlük, bir ulusun hayatındaki bütün kesimlerle doğrudan doğruya ilgili bir kavramdır.[46]

Özgürlük, kısaca bireyin eylem olanaklarının, yani kişinin olmak istediği gibi olmasının yapmak istediğini yapmasının engellenmemesini ifade eder.[47] Özgürlük demokrasinin temel değerlerinden biri olarak bireylerin siyasal iktidarı kullanma sürecine katılmaları, kendi geleceklerine hâkim olmaları, iktidarı sınırlandırmaları imkânına sahip oldukları anlamını ifade eder. Birey bir yandan kendi yönetimini, iktidarı kullanacak kişileri belirleme hakkına sahip olduğu gibi aynı zamanda bireysel özgürlüklerini iktidara karşı koruma hakkına da sahiptir. Sınırlı iktidarın gerçekleştirilmesi, ancak bireylerin özgürlüklerinin korunması, gerekli üstün bir değer olarak benimsenmesiyle mümkündür.[48]

ATATÜRK, kurduğu yeni toplum ve devlet yapısı içinde özgürlüğe üstün bir yer vermiştir. Devletin bağımsızlığından, kişinin haklarına kadar her alanda özgürlük kavramının yüceliği ATATÜRK'ün kalkınma modelinin belirgin özelliklerinden biridir. ATATÜRK, toplum hayatının her kesiminde özgür düşünce ve davranışa dayanmaya elden geldiğince özen göstermiştir. Türk ulusunun kesin hedefi olarak gösterdiği demokrasinin bir özgürlük rejimi olduğunu çok iyi anlamıştır. Bu rejim içinde vicdan ve din özgürlüğünün ne kadar ayrı ve üstün bir yer tuttuğunu da çok iyi kavramıştır. Kurulan devlet ve toplum yapısının temelini bundan dolayı lâikliğe dayandırmıştır.[49]

Yeni devletin ilk anayasası olan Teşkilâtı Esasiye Kanunu'nda özgürlükler bölümü yer almamıştır. Osmanlı saltanatının sürdüğü belli bir zaman için kabul edildiğinden, anayasada sadece egemenlik, parlâmento ve

---

[44] Ahmet Mumcu; Atatürk'e Göre Millî Egemenlik, Ankara, 1986, s.11. Ayrıca Atatürk'ün Devlet, Millî Egemenlik,Demokrasi vb. kavram tanımları için bk. Afet İnan; Medenî Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2000, s.37-64.

[45] Zeki Hafızoğulları; Lâiklik, İnanç, Düşünce ve İfade Hürriyeti, Ankara, 1997, s.34.

[46] Mumcu; Atatürk'ün Kültür Anlayışında Vicdan ve Din Özgürlüğünün Yeri, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara, 1991, s.1.

[47] Mustafa Erdoğan; Demokrasi Lâiklik, Resmi İdeoloji, Ankara, 1995, s.4.

[48] Davut Dursun; Siyaset Bilimi, Beta Basım Yayım, İstanbul, 2002, s.166- 167.

[49] Mumcu; Atatürk'ün Kültür Anlayışında Vicdan ve... s.2.

yönetim konuları hükme bağlanmış, özgürlüklerin eksikliğinden doğan boşluk Osmanlı Anayasası'nın hükümleriyle giderilmiştir. Ancak 20 Nisan 1924 tarihli Anayasa'da ilke olarak XIX. yüzyılın klâsik özgürlükler anlayışı benimsenmiştir. Özgürlüğün insana sıkı sıkıya bağlı doğal bir hak olduğu anlayışı egemendir. Bu Anayasa'nın 68'inci maddesi, "Her Türk hür doğar, hür yaşar." ibaresi ile başlamaktadır.[50]

ATATÜRK'ün seçtiği toplumsal ögeler ve bunlarda yapmak istediği değişim, birbiriyle uyumlu amaçlar oluşturmaktadır. Tam bağımsızlığı ülke için istemek, kişi egemenliği yerine ulusal egemenliği istemek, beraberinde kişilerin özgür olmasını gerektirmektedir. Doğrusu düşünce bütünselliği ve tutarlılığı açısından söz konusu üç amaç birbirini tamamlamaktaydı. Ulusal tam bağımsızlığı ve ulasal egemenliği koruyacak zihniyet ve karakterde insan yetiştirmek gerekiyordu.[51]

ATATÜRK'e göre, "Güçsüz beyinler, yetersiz gözler, gerçeği kolaylıkla göremezler. O gibiler, büyük Türk milletinin seviyei âlisine nazaran geri adımlardır. Fakat zaman, bütün hakayiki en geri olanlara dahi anlatacaktır"[52] Oysa kişinin birinci hakkı, doğal yeteneklerini serbestçe geliştirebilmesidir. Bu gelişmeyi sağlamak için ise, en iyi araç bireye, ötekinin eşit hakkına zarar vermeksizin tehlike ve zarar kendine olmak üzere ona kendi kendini istediği gibi yönlendirme ve yönetmeye izin vermektir."[53] Çünkü o inanıyordu ki, "aklı eren, yurdunu seven, gerçekleri gören kimselerden düşman çıkmazdı."[54]

Nihayet, vatandaşların Cumhuriyet'i koruyabilmesi için "düşünceli, bilgili, kültürlü, sağlam vücutlu ve yüksek karakterli" olmasını istemiştir. ATATÜRK, Türk insanının özgür ve bilinçli olmasını, yani düşünür olmasını arzulamıştır. Yine o 1922'de "bireyler düşünür olmadıkça, kitleler istenilen yönlere herkes tarafından çekilebilir" tespitini yapmıştır. Bu nedenle eğitime büyük öncelik vermiştir. 1924'te Ankara'daki konuşmasında, öğretmenlere bir isteğini dile getirmişti: "Cumhuriyet, öğretmenlerden düşüncesi hür, vicdanı hür, sezgi ve anlayışı hür kuşaklar yetiştirmesini ister."[55]

Demokrasinin bir diğer temeli olan eşitlik, bütün bireylerin insan olmak bakımından eşit siyasal değerde olmasını, bireyler arasında ayrım yapılmamasını, herkese eşit muamele edilmesini ve siyasal yönetim sürecine katılma konusunda bütün toplum üyelerinin eşit derecede hak sahibi olmalarını ifade etmektedir.[56]

Nitekim, daha Kurtuluş Savaşı'nın en zor döneminde, 1921 ortalarında, Maarif Kongresi'nin toplaması, insana, bireye ve eğitime verilen önemden kaynaklanıyordu.[57] Modelin yaratıcısı ATATÜRK, hiçbir zaman

---

[50] a.g.e.; s.24.
[51] Erkan; s.64.
[52] ASD I-III; II, s.246.
[53] İnan; s.67.
[54] ASD I-III; II, s.136.
[55] a.g.e.; II, s.178-179.
[56] İnan; s.87.
[57] Erkan; s.66-67.

özgürlük ve eşitlik dışı bir rejim öngörmemiştir. Zaman zaman rejimi oturtmak için zorunlu kısıtlamalara gidilmiş olsa da 1928'de lâiklik ilkesinin kabulü, 1926'da kadınların medenî haklarını almaları, ardından 1934'te siyasal haklarına kavuşmaları, gerçek özgürlükçü ve eşitlikçi rejimin kurulmasında çok önemli temeller olarak belirtilebilinir.[58]

3. Genel Amaca Yönelik Uygulamalar

a. Ulusal Birlik ve Beraberlik

Bir milletin yönetimini üstlenenler, görevlerini en iyi şekilde ve verimli olarak gerçekleştirebilmek için, ulusun birlik ve beraberlik içinde bulunmasına önem verirler. Bu, barış zamanında olduğu kadar, ulusal varlığın tehlikelerle karşılaştığı olağanüstü durum ve koşullar için de geçerlidir. Bu nedenle yöneticiler gereken tedbirleri alır. Bu tedbirler, ulusal birliği en üstün düzeyde gerçekleştirecek şekilde düzenlemek ve geliştirmektir. Vatandaşlar arasında sevgi ve yakınlaşma, refah, sosyal adalet, kamu yararına hizmet eden kurumların geliştirilmesi, eğitimle ulusal bilinçlenmenin sağlanması yoluyla ulusal birliğin gerçekleştirilmesi ulusal politikanın amaçlarından en önemlisidir.[59]

Türk tarihinde millî birlik konusu, ATATÜRK'ün büyük eseri "Cumhuriyet" ile başlamıştır. ATATÜRK, ulusal mücadelenin daha başlangıcından itibaren ulusal güç, ulusal birlik ve bütünlük konusuna önem vermiştir. Ulusal birlik, bir ulusun ulusal varlığını güvenceye almasında ve geliştirmesinde maddî ve manevî bütün güçlerini kullanması ve birlikte hareketidir. Ulusal birlik birçok ögelere dayanır. Bunlar toplumsal, tarihsel ve kültürel değerlerdir ki belli başlıları milliyetçilik, ulusal irade, ulusal kültür ve gelenekler, ulusal ülkü, ulusal tarih bilinci, ulusal ahlâk, ulusal dil, lâik devlet yönetimi ve sosyal adalet gibi ögelerdir.[60]

Bu konuya gösterdiği hassasiyet onun ulusçuluk anlayışının özünden gelmektedir. ATATÜRK ulusçuluğunda yurt, ulus ve ülke birliği, bütünlüğü ve onlara canla başla bağlılık esastır. Bu nedenle bütün birey ve toplulukları bu ülkü etrafında toplayıp, arzulanan ulusal birlik ve beraberlik sağlanmalı ve zedelettirilmemelidir.

Ulusal birlik, toplumu ayakta tutan en önemli güçtür. Ulusal birlik, millet fertlerinin birlikte yaşama arzusundan doğmuştur. Ulusal birlik, toplumun millet şuuruna erişmesinin ilk adımıdır. Bu nedenle ulusal birlik ve beraberlik toplum hayatının da özünü oluşturmaktadır. ATATÜRK, ulusal birlik ve beraberliğin devlet ve ulus hayatı için vazgeçilmez temel unsur olduğunu şu sözleriyle vurgular: "Bir yurdun en değerli varlığı, yurttaşlar arasında ulusal birlik, iyi geçinme ve çalışkanlık duygu ve kabiliyetlerinin olgunluğudur. Ulusal varlığını ve yurt bütünlüğünü korumak için bütün yurttaşların canını ve her şeyini derhâl ortaya koymaya karar vermiş olma, bir milletin en yenilmez silâhı ve korunma vasıtasıdır. Bu sebeple Türk

---

[58] Mumcu;Atatürk'ün Kültür Anlayışında Vicdan ve... s.24.
[59] Muzaffer Erendil; "Atatürkçü Düşünce Işığında Millî Birlik", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı 4, Ankara, 1985, s.121.
[60] a.g.m.; s.122.

milletinin idaresinde ve korunmasında millî birlik, millî duygu, ulusal kültür en yüksekte göz diktiğimiz idealdir."[61] Nitekim kazanılan başarı buna bağlanmış ve eğer bu başarının devamı isteniyorsa fikir ve uygulama alanında birlik olmanın devamı amaçlanmıştır.

ATATÜRK, ulusal birliği en iyi biçimde değerlendirmiş ve ondan en faydalı sonuçlar çıkarmıştır. Ulusal birlik ve beraberliği fiilen sağlamak suretiyle Millî Mücadele'yi zafere ve Türk inkılâbını da yüksek hedeflere ulaştırmıştır. ATATÜRK, "Bir milletin başarısı, mutlaka bütün millî güçlerin bir istikamette oluşması ile mümkündür. Bu nedenle bilelim ki elde ettiğimiz başarı, milletin güç birliği etmesinden, ortak hareket etmesinden ileri gelmiştir. Eğer aynı başarı ve zaferleri gelecekte de tekrarlamak istiyorsak, aynı esasa dayanalım ve aynı şekilde yürüyelim."[62] demekle, ülkenin amaç ve çıkarları bakımından fikir ve eylem alanında birlik olmanın getireceği kazançlara işaret etmiştir.

ATATÜRK 1932'de Diyarbakırlılarla Dolmabahçe Sarayı'nda yaptığı bir konuşmada da "Diyarbakırlı, Vanlı, Erzurumlu, Trabzonlu, İstanbullu, Trakyalı ve Makedonyalı hep bir ırkın evlâtları, hep aynı cevherin damarlarıdır."[63] demek suretiyle Türk ulusunun bölünmez bir bütün olduğunu belirtmiştir.

Ülkenin bölünmezliği; bir toplumun uluslaşmasını sağlayan ve ulusal varlığın her türlü tehlikelere karşı korunmasında manen ve maddeten birlikte hareketi olarak anlaşılmalıdır. Bu yönüyle ulusal birlik, bir ulusun ulusal gücünün kaynağı ve hareket üssüdür.[64] Ulus bilincinin ve ulus olma duygusunun kuvvetlenmesi ise, ancak Türk kültürünün, Türk tarihinin ulusal bir zemine oturtulması ile başarıya ulaşabilecektir. Ulusal birlik ve beraberliğin gerçekleşmesi için Türkiye Cumhuriyeti Devleti çatısı altında toplanan insanların önce ne oldukları bilincine varmaları, hangi ortak kültürden geldiklerini bilmeleri lâzımdır. Bugün Türkiye Cumhuriyeti'nin bütün vatandaşları hangi dinden, hangi mezhepten olursa olsun birlik ve beraberlik içinde hepsi Türk olarak algılanmaktadır.

ATATÜRK, sınıf kavgacılığının, bölücü ve parçalayıcı sonuçlar doğuracağını çok iyi tahmin ettiği için ulusun birlik ve beraberlik içinde güçlenebilmesi için sosyal adalet ve sosyal güvenliği daima ön plânda görmüştür. Sosyal adalet ve güvenliğin sağlanması ile millî birliğin güçleneceğine inanmıştır. ATATÜRK, mesleklerin birbirlerini desteklemesi gereğini şu sözleriyle vurgular: "Biz, memleket halkı fertlerinin ve muhtelif sınıf mensuplarının birbirlerine yardımlarını, aynı kıymet ve mahiyette görürüz; hepsinin menfaatlerini aynı derecede ve aynı eşit severlik hissiyle temine çalışmak isteriz. Bu tarz, milletin umumî refahı, devlet bünyesinin kuvvetlenmesi için daha uygun olduğu kanaatindeyiz. Bizim nazarımızda

---

[61] Kocatürk; Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, s.205.
[62] ASD I-III; II, s. 81.
[63] Kocatürk; s.206.
[64] Erendil; "Atatürk ve Demokrasi", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı 6, s.730.

çiftçi, çoban, işçi, tüccar, sanatkâr, asker, doktor velhasıl herhangi bir sosyal kurumda faal bir vatandaşın hak, menfaat ve hürriyeti eşittir."[65]

ATATÜRK milliyetçiliğinin bir büyük birleştirici özelliği de lâiklik ilkesinden gelmektedir. Çünkü lâiklik, hiçbir zaman insanı dinî inançlarından uzaklaştırmadığı gibi inananlar arasındaki mezhep ayrılıklarını da ortadan kaldırır. ATATÜRK'ün bu konudaki, "Din lüzumlu bir müessesedir. Dinsiz milletlerin devamına imkân yoktur."[66] sözleri dinin gerekliliğini apaçık ortaya koymakta; "Din, bir vicdan meselesidir. Herkes vicdanının emrine uymakta serbesttir."[67] sözleri de tüm inananları ve inanmayanları kaynaştırarak ulusal birliğin oluşmasını ve güçlenmesini sağlar. Böylece lâiklik anlayışı milliyetçilikle bütünleşerek, millî ve güçlü devleti meydana getirir. Bu durum ise; ATATÜRK'ün sonsuza kadar yaşamasını istediği Türkiye Cumhuriyeti'nin sağlamlığının teminatıdır.

b.Ulusal Kalkınma

Bir ülkenin gerek insanca yaşaması gerek uluslararası alanda onurlu yerini tutabilmesi, ulusal kalkınmasını gerçekleştirmiş olmasına bağlıdır.

ATATÜRK ulusal egemenlik ve ulusal bağımsızlığı korumanın tek koşulunun güçlü bir ekonomi olduğunu anlamış ve ülkenin bir an önce hızlı bir şekilde kalkınmasını ve sanayileşmesini zorunlu görmüştür.

16 Mart 1923 yılında Adana'da yaptığı konuşmasında, "Dünyada fütuhatın iki vasıtası vardır: Biri kılıç, diğeri saban. Zaferinin vasıtası yalnız kılıçtan ibaret kalan bir millet, bir gün girdiği yerden kovulur, aşağılanır, yoksul ve perişan olur. Öyle ulusların yoksulluğu o kadar büyük acı olur ki, kendi ülkesinde bile mahkûm ve tutsak kalabilir. Onun için gerçek fütuhat yalnız kılıçla yapılan değil, sabanla yapılandır. Kılıç kullanan kol, çok geçmeden yorulur; saban kullanan kol zaman geçtikçe kuvvetlenir ve toprağa daha çok sahip olur"[68] demiştir.

17 Şubat - 4 Mart 1923 tarihleri arasında İzmir'de düzenlenen Türkiye İktisat Kongresi'nde alınan kararla, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kökenlerini bilmede, dünü anlamada, bugünü kavramada ve yarına bakmakta çok önemli toplumsal, siyasî ve hukukî bir belge olma özelliğini taşımaktadır. Zira zorlu bir Kurtuluş Savaşı içinde ve sonrasında biçim alan Türkiye Cumhuriyeti'nin toplumsal ekonomik, siyasî ve hukukî temel düzenlerinin niteliklerinin nelerden ibaret olacağı bu kongrede tespite çalışılmıştır.[69]

İzmir'de toplanan İktisat Kongresi'nde kendine özgü bir pazar ekonomisi düzeninin oluşturulması zorunluluğu ortaya konulmuş bunun, o günün ortamındaki şartlarına işaret edilmiştir. Bu kongrede devletin

---

[65] Atatürkçülük, Üçüncü Kitap, Atatürkçü Düşünce Sistemi, Ankara, 1983, s.40-41.
[66] Kocatürk; Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, s.228.
[67] a.g.e.; s.228.
[68] ASD I – III; II, s.120-121.
[69] Zeki Hafızoğulları; Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Fikrî Temelleri, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara, 2001, s.1-4.

ekonomik hayatta yer almasına işaret edilmiş olmakla birlikte, faşizm, Nazizm, salt liberalizm, sosyalizm veya komünizme itibar edilmemiştir.[70]

ATATÜRK, burada yaptığı konuşmada; "Kılıçla fetih yapanlar, sabanla fetih yapanlara yenilmeye ve dolayısı ile yerlerini onlara bırakmaya mecburdur". Yine aynı kongrede "Siyasî ve askerî zaferler ne denli büyük olurlarsa olsunlar, ekonomik başarılarla süslenmez ise, meydana gelen zaferler sürekli olamaz, az zamanda söner."[71] demiştir.

1924'te Dumlupınar'da yaptığı bir konuşmada; "Hiçbir uygar devlet yoktur ki, ordu ve donanmasından önce ekonomisini düşünmüş olmasın."[72] diyerek öncelikleri hep ekonomiye vermiştir.

Sanayi uygarlığını ulus devlete dönüştüren temel alt yapı demir yolları olmuştur. Bu nedenle Cumhuriyet kentlerinin demir yolları ile birbirine bağlanması amaçlanmıştır. 1931'de Malatya demir yolunun açılış konuşmasında; "Türkiye'de ekonomik hayatın yüksek inkişafları, ancak demir yolları ile olacaktır. Milletin saadeti istiklâli bu yollardan geçecektir. Demir yolları Türk milletinin uygarlık yollarıdır."[73] demiştir. Çok sınırlı imkânlara rağmen, demir yolu politikası kararlılıkla yürütülmüş, Cumhuriyet'in ilk 15 yılı içinde yapılan demir yolları ile mevcut iki katına çıkarılmıştır. Yabancılar tarafından işletilen hatlar da satın alınmıştır.[74]

Ülkede sanayinin gelişmesi malî kaynaklara bağlıydı. Bunu sağlamak için 26 Ağustos 1924'te Türkiye İş Bankası kuruldu. İş Bankası, Türkiye'nin sanayi kalkınmasında yatırımlar yoluyla önemli katkıda bulunduğu gibi, uzman bankacılar yetiştirmek bakımından da öncülük yaptı. Yine sanayileşmeyi özendirmek maksadıyla 1924'te değiştirilen Teşviki Sanayi Kanunu ile girişimcilere ucuz arsa ve bina tahsisi, vergi ve gümrük resimlerinden indirimler, ulaşımda avantajlar öngörülmüş, yeni ürünlere pirim verilmesi, resmî dairelerde yerli malların kullanılmasına öncelik tanınması kabul edilmiştir.[75]

Topyekûn ekonomik kalkınma hamlesine girişilmişken, 1929'da başlayan dünya ekonomik bunalımı, Türkiye ekonomisini etkileyerek Türk parasının değerinde önemli ölçüde düşmeye yol açtı. Bu durumu önlemek için 20 Şubat 1930'da Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu çıkarılmıştır. Para politikasını yürütmesi için 11 Haziran 1930'da Cumhuriyet Merkez Bankası, devletin sağlam verilerle yönetilebilmesi için 1926'da İstatistik Umum Müdürlüğü kurulmuştur.[76]

---

[70] a.g.e.; s. 31.
[71] ASD I-III; II. s.111.
[72] a.g.e.; s.188.
[73] a.g.e.; s.301.
[74] Abdurrahman Çaycı; Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2002, s.395. Daha geniş bilgi için bk. İsmail Yıldırım; Cumhuriyet Dönemi Demir Yolları 1923-1950, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2001.
[75] Ömer Celal Sarç; Atatürk Döneminde Türkiye Ekonomisi, Çağdaş Düşüncenin Işığında Atatürk, İstanbul, 1983, s.339-378.
[76] Çaycı; Gazi Mustafa Kemal Atatürk... s.397. Uygulanan ekonomik model ve politikalar için bk. Yüksel Ülken; "Atatürk ve İktisat", Atatürkçü Düşünce, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını,

Ekonomik kalkınma öncelikli hedefti; ancak ülkede girişimci, girişimcilik ve girişimci kültürü yoktu. Bu boşluğun ise mutlaka doldurulması gerekiyordu. Akılcı yaklaşımla başka seçenek olmadığı için 1930'dan itibaren devletçilik benimsenerek devreye sokulmuştur. Bu bağlamda uzmanlara dayalı bilimsel raporlarla hazırlık yapılmıştır. Sanayi sektörü plânlanarak, Birinci Beş Yıllık Sanayi Plânı hazırlanmıştır. Hazırlanan plânda özellikle ziraî üretime dayanan ve ham maddesi Türkiye'de bulunan sanayi işletmeleri kurmak, ithâl edilmekte olan temel tüketim malları üretimini sağlayacak alanlar ön plânda tutulmuştur. Bu maksatla dokuma, maden, toprak, kimya sanayileri kurulması kararlaştırılmıştır. Programı yürütmesi için, sanayi ofisi ile sanayi kredi bankasının görevlerini yürütecek olan Sümerbank görevlendirilmiştir. Madencilikle ilgili alanlar da 14 Haziran 1935'te kurulan Etibanka verilmiştir.[77]

Bu gelişmelerden gurur duyarcasına, Meclisin Beşinci Dönem Üçüncü Toplanma Yılını açarken 1 Kasım 1937'de yaptığı konuşmada; "Ekonomik kalkınma, Türkiye'nin özgür, bağımsız, her zaman daha güçlü, her zaman daha müreffeh bir Türkiye idealinin bel kemiğidir. Büyük davamız, en uygar ve en gönençli ulus olarak varlığımızı yükseltmektir."[78] demiştir.

Ulusal kalkınma, Türkiye'nin hür, bağımsız, daima daha kuvvetli, daha refahlı Türkiye idealinin bel kemiği olmuştur. Türkiye bu kalkınmada iki büyük kuvvet dizisine dayanmaktadır: Toprağın iklimleri, zenginlikleri ve başlı başına bir servet olan coğrafî vaziyeti ve bir de Türk ulusunun, silâh kadar, makine de tutmaya yaraşan kudretli eli ve ulusal olduğuna inandığı işlerde ve zamanlarda, tarihin akışını değiştirir yiğitlikte beliren, yüksek sosyal benlik duygusu...[79]

ATATÜRK'ün kalkınma modelinde ulusal kalkınma için milletlerarası önlemlerin gerekliliğine de inanılmaktadır. ATATÜRK bu konuda; "Kalkınma için her memlekette yapılan gayretlerin, makul ve iyi düşünülmüş beynelmilel toplu tedbirlerle tamamlanması zarurî olduğunda tamamıyla aynı görüşteyiz. Bu yolda milletlerarası emeklerin her millete kendi hususiyetlerine uygun bir gelişme imkânı verecek surette birleştirilmesi gerektiğini ve dünyanın ekonomik refahı hususunda herkes tarafından umumiyetle kabul olunacak fikrin, her memleketin kendine has şartları içinde ilerleme ve refaha erişmek hususundaki hakkına riayet etmek olduğuna her zaman itaat ettik."[80] demiştir.

Özel girişimcilik ile bütünleştirilmiş devletçi politika, bu politikada sağlanan geliştirici denge, köy aydınlanmasına yönelik eğitim atılımları, ulusal pazarların korunması, kamu maliyesi, sağlık, ulaşım ve bayındırlık

---

Ankara, 1991, s.969-993. Mustafa Aysan; "Atatürk'ün Ekonomik Görüşü: Devletçilik, Atatürkçü Düşünce, s.995-1022.

[77] Çaycı; Gazi Mustafa Kemal Atatürk, s.400.

[78] ASD I-III, I, s.416.

[79] Kocatürk; Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, s.298.

[80] a.g.e.; s.312.

alanlarında elde edilen başarılar, Türk devrim ilkelerini, az gelişmiş ülkeler tarafından öğrenmeye değer kılmaktadır.[81]

c. Ulusal Eğitim ve Gençlik

Bilmediğini öğrenmek, daha faydalı hâle gelebilmek, ürün ve hizmetlerde kaliteye ulaşabilmek nesillerin iyi eğitilmesiyle mümkündür. İnsan, eğitimle şekillenir ve kendisinde bulunan bir yığın kabiliyetleri ortaya çıkarılarak beceri kazandırılabilir. Bilgi, davranış ve yeteneklerin geliştirilmesi, ancak eğitimle mümkündür. Medeniyetler, eğitilmiş insan topluluklarının omuzlarında yükselmiştir. Diğer taraftan iyi eğitilmiş topluluklar devamlı bilim, teknoloji ve ekonominin hâkimi olduklarından iyi eğitilmemiş topluluklara hükmetmişlerdir.

Eğitimin iki önemli işlevi vardır: Birinci işlevi ulusal kültürü ve kalıcı değerleri nesilden nesile aktararak milletin sürekliliğini sağlamaktır. İkinci işlevi ise toplumu meydana getiren bireylerin bilgi, davranış ve kabiliyetlerini geliştirerek toplumun ilerlemesini ve çağdaşlaşmasını sağlamaktır. Bu iki işlevden birincisi gerçekleşmezse nesiller arası kopukluk olacağından ulusun sürekliliği tehlikeye düşer. İkinci işlev gerçekleştirilemezse ulus geri kalır; sosyal gelişmeye, değişime ve yeniliklere ayak uyduramayacağından varlığı tehlikeye girebilir.[82]

İşte bunun için ATATÜRK, Türk milletinin tümünün eğitimi ve yetiştirilmesi üzerinde önemle durmuştur. Kurtuluştan sonra en önemli konusu "Ulusal Eğitim Meselesi" olmuştur. Daha Sivas günlerinde, devlet olabilmenin ilk adımlarını attığı sırada, Amerikalı gazeteci Mr. Brown'a şöyle demiştir: "Türk halkı iyi bir eğitim görmeli ve iyi bir hükûmete sahip olmalıdır. Eğitim okul demektir. Türk köylüsünün pek azı okur yazardır. Ama bu köylüler yeniliklere isteklidir, çocuklarının iyi bir eğitim almasını ve Müslümanlığın değerleri ile donatılmasını ister."[83]

ATATÜRK, milletin gerçek zaferini eğitim ve öğretimde görmektedir. Toplum eğitim öğretimle kalkınacaktır. Eğitim öğretimde başarılı olursa millet hür, bağımsız, yüksek bir toplum olarak yaşayacaktır. Aksi takdirde kölelik ve yoksulluğa sürüklenecektir. Bunun için savaş meydanlarında başardığı zaferi eğitimle sürdürmeye kesin kararlıdır.

ATATÜRK, Türk çocuk ve gençlerinin, Türk halkının değerleriyle yetiştirilmesini amaçlamıştır. Bunun için eğitim dili, yöntemi ve eğitim araçlarının tamamen ulusallaştırılmasını istemiştir. Geleneksel eğitim modellerinin terk edilerek çağdaş bir eğitim modelinin geliştirilmesinin önemini vurgulamış ve bu modelin yabancı fikirlerden ve etkilerden uzak ve bizim millî değerlerimize uygun olmasını istemiştir. 16 Temmuz 1921'de Ankara'da toplanan Maarif Kongresi'nin açılış konuşmasında; "Bugüne kadar

---

[81] Metin Aydoğan, Yeni Dünya Düzeni Kemalizm ve Türkiye, c. I, Otopsi Yayın Evi, İstanbul, 1999, s.348.

[82] Fahri Kayadibi; "Atatürk'ün Eğitim Hedeflerinin Neresindeyiz?", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı 51, Kasım 2001, s.561.

[83] Howard E. Wilson-İlhan Başgöz; Türkiye Cumhuriyeti'nde Eğitim ve Atatürk, Ankara, Ajans Türk Matbaası, 1968, s.235.

izlenen eğitim ve öğretim yöntemlerinin milletimizin gerileme tarihinde en önemli etken olduğu kanaatindeyim. Onun için bir ulusal eğitim programından bahsederken eski devrin hurafelerinden, toplumsal yapımızla hiç de ilgisi olmayan yabancı fikirlerden, doğudan ve batıdan gelebilen tüm etkilerden tamamen uzak, millî özelliklerimizle ve tarihimizle bağdaşabilen bir kültür kastediyorum."[84] diyerek, yeni eğitim sisteminde, çocuklarımız ve gençlerimize özellikle kendi varlığı ile, hakkı ile, birliği ile ters düşen bütün yabancı unsurlarla mücadele gereğinin öğretilmesini ve millî değerlerimizi aksi fikirlere karşı şiddetle ve fedakârlıkla müdafaa edecek bir anlayış geliştirmelerinin sağlanmasını istemiştir.[85] 1 Mart 1922'de Türkiye Büyük Millet Meclisinin üçüncü toplanma yılını açarken ilk öğretimden üniversiteye kadar eğitimin her kademesinde, gençlerimizin en önce ve her şeyden önce Türkiye'nin istikbaline, kendi benliğine ve ulusal geleneklerine düşman olan bütün varlıklara karşı mücadele etme bilincinin kazandırılmasının gereğini vurgulamıştır.[86]

ATATÜRK, verilecek eğitimin bilim, fen ve tekniğe dayalı olmasını istemiştir. Eğitim ve öğretimde hedef, ders içerikleri ile araç ve gereçlerin bilimin en son düzeyindeki verilere göre düzenlenmesini amaçlamıştır.

Bursa'da 27 Ekim 1922'de yaptığı konuşmasında; "Milletimizi yetiştirmek için asıl kaynak olan okullarımızın ve üniversitelerimizin kuruluşunda da ilim ve fen yolu izlenecektir. Ayrıca, milletimizin siyasî ve sosyal hayatında, fikrî eğitiminde de rehberimiz ilim ve fen olacaktır. Okul sayesinde, okulun vereceği ilim ve fen yardımıyladır ki Türk milleti, Türk sanatı, Türk şiir ve edebiyatı, iktisadiyatı bütün güzellikleriyle gelişecektir."[87] demiştir.

22 Eylül 1924'te Samsun'da yaptığı konuşmada ise; "Dünyada her şey için, medeniyet için, hayat için, başarı için en gerçek rehber ilimdir, fendir. İlim ve fennin dışında rehber aramak gaflettir, cahilliktir ve yoldan sapmadır. Bin, iki bin, binlerce yıl önceki bilim ve teknikle ilgili ilkeleri, kuralları şu kadar bin sene sonra aynen uygulamaya kalkışmak elbette bilim ve tekniğin içinde bulunmak değildir."[88] demiştir.

ATATÜRK, okullarda uygulanacak eğitim programlarının özellikleri hakkındaki görüşlerini yine burada yaptığı bir konuşmada; "Bence bu programın (öğretim programlarının) önemli noktaları ikidir: Bunlardan birincisi,Toplumsal hayatımızın ihtiyacını karşılaması; ikincisi ise, modern hayata uygun olması"[89] gerektiğini ifade ederek belirtmiştir.

ATATÜRK, yeni Türk toplumunun ancak her ferdinin yeteneklerini geliştirmesine imkân sağlayacak bir eğitim düzeni ile çağdaş medeniyetlerin

---

[84] ASD I-III; II, s.244-246.
[85] Galip Karagözoğlu; Atatürk'ün Eğitim Savaşı, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, c. II, Sayı 4, s.202-203.
[86] ASD I-III; II, s.236-260.
[87] a.g.e.; s.47.
[88] a.g.e.; s.202.
[89] a.g.e.; s.48.

düzeyine ulaşacağına inanmaktaydı. Okuma yazmayı öğrenme ve eğitim görme sadece bir grubun, bir sınıfın hakkı olmamalı, batıdan doğuya, şehirden köye kadar bütün yurt kadını, erkeği, çiftçisi, hamalı ile her birey eğitimden payını almalıydı.

ATATÜRK, fırsat eşitliğini her eğitim kademesinde düşünmüştür. "En uygar ve en zengin bir ulus olarak varlığımızı yükseltmek istiyorsak, okuma yazmanın ötesinde, yurdun büyük kalkınma savaşının ve yeni çatısının istediği teknik elemanları yetiştirmek; memleket meselelerinin dayandığı temel düşünceleri anlayacak, anlatacak, bunları nesilden nesile aktaracak insan ve kurumları yaratmak; bu önemli dayanakları en kısa zamanda temin etmek, Kültür Bakanlığının üzerine aldığı büyük ve ağır yükümlülüklerdir. Memleketimizi şimdilik üç büyük kültür bölgesi hâlinde düşünerek batı bölgesi için, İstanbul Üniversitesinde başlanmış olan düzenleme programını daha köklü bir şekilde uygulayarak Cumhuriyet'e gerçekten modern bir üniversite kazandırmak; merkez bölgesi için, Ankara Üniversitesini az zamanda kurmak gereklidir ve doğu bölgesi için Van Gölü sahillerinin en güzel bir yerinde her şubeden ilkokullarıyla ve üniversitesiyle modern bir kültür şehri yaratmak yolunda şimdiden girişimde bulunulmalıdır."[90] demiştir.

ATATÜRK, 14 Ekim 1925 günü İzmir Erkek Öğretmen Okulunu ziyareti sırasında yaptığı konuşmada ise öğretmenlik mesleğinin önemini şöyle vurgulamıştır: "Milletleri kurtaranlar, yalnız ve ancak öğretmenlerdir. Öğretmenden, eğitimciden yoksun bir millet, henüz millet adını almak kabiliyetini kazanmamıştır. Ona basit bir kitle denir, millet denemez. Bir kitle millet olabilmek için mutlaka eğitimcilere, öğretmenlere muhtaçtır."[91] Eğitimci ve öğretmen olmadıkça toplumun eğitilemeyeceği gerçeğini açıkça belirtmiştir.

ATATÜRK, yeni nesilleri öğretmenlere emanet ettiğini ve onlara güvendiğini şu sözleriyle ifade etmiştir: "Öğretmenler! Yeni nesli, Cumhuriyet'in özverili öğretmen ve eğitimcileri sizler yetiştireceksiniz ve yeni nesil sizin eseriniz olacaktır. Cumhuriyet, fikren, ilmen ve bedenen güçlü ve yüksek karakterli koruyucular ister! Yeni nesli bu özellik ve karakterde yetiştirmek, sizin elinizdedir."[92]

Öğretmenin halkla bütünleşmesini, her fırsatta halkın içinde yer almasını istemektedir: "Öğretmenler her fırsattan yararlanarak halka koşmalı, halk ile beraber olmalı ve halk, öğretmenin çocuğa yalnız alfabe okutan bir varlıktan ibaret olamayacağını anlamalıdır."

ATATÜRK'ün Türk genci, Türk çocuğu için sevgisi, inancı ve ümidi çok kuvvetli ve çok gerilerden başlar. 1918'in kara günlerinde bile şöyle demektedir: "Her şeye rağmen muhakkak ki nura doğru yürümekteyiz. Bende bu imanı yaşatan kuvvet, yalnız aziz memleket ve milletim hakkındaki sonsuz sevgim değil, bugünün karanlıkları, ahlâksızlıkları, şarlatanlıkları

---

[90] a.g.e.; I, s.419-420.
[91] Kocatürk; Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, s.127.
[92] a.g.e.; s.129.

içinde, sırf vatan ve hakikat aşkıyla ziya serpmeye ve aramaya çalışan bir gençlik gördüğümdendir."[93]

Türk gençliğine övgüsünü, onların vazifelerini ve onlara güvencini "Gençliğe Hitabe"sinde açık ve net olarak ifade etmiştir. Ölümünden bir yıl evvel; "Yorulmadan beni takip edeceğinizi söylüyorsunuz. Fakat arkadaşlar, yorulmadan ne demek? Yorulmamak olur mu? Elbette yorulacaksınız. Benim sizden istediğim şey, yorulmadan değil, yorulduğunuz zaman dahi durmadan yürümek, yorulduğunuz dakikalarda da dinlenmeden beni takip etmektir. Yorgunluk her insan, her mahlûk için tabiî bir hâlettir. Fakat insanda yorgunluğu yenecek manevî bir kuvvet vardır ki, işte bu kuvvet yorulanları, dinlendirmeden yürütür. Sizler, yani yeni Türkiye'nin genç evlâtları, yorulsanız dahi beni takip edeceksiniz. Ben bu akşam buraya sizlere bunu anlatmak için gelmiş bulunuyorum. Dinlenmemek üzere yürümeye karar verenler, asla ve asla yorulmazlar. Türk gençliği gayeye, bizim idealimize durmadan yorulmadan yürüyecektir. Bizde bunu görmekle bahtiyar olacağız." demiştir.

ATATÜRK, Türk gençlerinin disiplinli, düzenli, çalışkan, sabırlı, plânlı, akılcı, yapıcı, yenilikçi, yükseltici, deneyimli, güçlükleri yenebilen ve başarılı olmasını istemiştir. Ulusuna, Türkiye Devleti'ne ve Cumhuriyet'e sahip çıkmalarını daima istemiştir. Zaten bunlar eğitimin ulusal olmasının gereğidir.

En önemli kalkınma gücü eğitimdir. Eğitime yeterince önem veren milletler kalkınmışlardır. Milletlerin kalkınma hamleleri yaptıkları eğitim hamleleriyle paraleldir. Eğitimde ne kadar ileri seviyeye gelebilmişlerse o oranda kalkınabilmişlerdir.

Bunu iyi bilen ATATÜRK, 27 Ekim 1922'de Bursa'da öğretmenlere yaptığı konuşmada; "Görüyorsunuz ki en önemli ve feyizli görevimiz millî eğitim işlerimizdir. Eğitim işlerinde kesinlikle muzaffer olmalıyız. Bir milletin gerçek kurtuluşu, ancak bu yolla olur. Bu zafere ulaşabilmek için düşünce ve güç birliği ile mükemmel bir eğitim programı üzerinde çalışmamız gerekir. Toplumu, çağımızın gereklerine cevap verecek düzeye yükseltmek için bu nitelikler yetmez; bu niteliklerin yanında bilim ve teknik gereklidir. Bilim ve teknikle ilgili çalışmaların kaynağı okuldur. Bunun için okul gereklidir. Okul, genç beyinlere, insanlığa saygıyı, ulus ve yurt sevgisini, bağımsızlık şerefini öğretir. Bağımsızlığımız tehlikeye düştüğü zaman onu kurtarmak için tutulması uygun olan en doğru yolu belletir."[94] demiştir. Görülüyor ki ATATÜRK ilerlemek, yükselmek, kalkınmak, bağımsız kalmak için eğitime, bilim ve tekniğe, okula önem vermemizi istemektedir. Bunun için; "Belirteyim ki en önemli, en esaslı nokta eğitim meselesidir. ...Bir milleti, hür bağımsız, şanlı, üstün, bir toplum olarak yaşatan da köleliğe, yoksulluğa düşüren de eğitimdir"[95] diyerek, eğitimin bir milletin var oluşundaki ve yükselmesindeki gücünü çok güzel ifade etmiştir. Eğitime önem vermeyenlerin ise köleliğe, yoksulluğa ve geri kalmışlığa düşeceğini belirtmiştir.

---

[93] a.g.e.; s.192.
[94] ASD I-III; II, s.47.
[95] a.g.e.; s.206.

Cumhuriyet'in kurulmasından hemen sonra, yeni devletin yeni eğitim programının bir gereği olarak 3 Mart 1924'te öğretimin birleştirilmesini sağlayacak olan "Tevhidi Tedrisat Kanunu" çıkarılmıştır. Yeni nesil, Cumhuriyet ilkeleri doğrultusunda yetiştirilmeliydi. Çünkü Osmanlı'dan kalan medreselerde yapılan teokratik eğitim, yeni Cumhuriyet'in benimseyeceği müspet bilim ve tekniğe dayalı, bilimi rehber alan yaklaşım ile örtüşmüyordu. Osmanlı döneminde batıdan esinlenerek kurulmuş olan Harbiye, Mülkiye, Tıbbiye ve Mühendishane yanında Medreseler de varlıklarını sürdürüyordu. Çıkarılan kanunla bütün eğitim kurumları, Millî Eğitim Bakanlığı kontrolüne alınarak Medreseler kapatıldı. 1928'de eski harfler bırakılarak yerine yeni alfabe olarak, Lâtin harflerine geçilmiştir. İlk ve orta eğitimdeki değişime paralel olarak 1933'te Darülfünun kapatılıp, İstanbul Üniversitesi açılmıştır.

Bütün bunlar, yeni bir eğitim anlayışıyla yeni bir nesil yetiştirme gayretlerinin gereğidir.

4. Atatürkçü Kalkınma Modelinin Uygulama İlkeleri

a. Cumhuriyetçilik

ATATÜRK'ün kalkınma modeli siyasal yönetim olarak cumhuriyeti[96] benimsemiştir. Cumhuriyet, ister batıda olsun, ister Türkiye'de olsun, kral ve padişah gibi kişi egemenliği yerine, halkın veya ulusun egemenliğini esas alan, devlet biçiminin örgütlendiği bir yönetim biçimidir. Cumhuriyette egemenlik, ulus veya halk olarak toplumun içinden çıkar. Cumhuriyet egemenliğin kullanımı halka, yani ulusa ait olduğu için, seçim ve temsil sistemini içerir. Bu durum, cumhuriyetin zorunlu olarak demokrasiye yönelmesini getirir.[97]

Cumhuriyet ve demokrasi birbirleriyle önemli ölçüde örtüşen unsurlardır. Bu iki kavramda da egemenliğin ulusa aktarılması ve ulusu oluşturan bireylerin temel hak ve özgürlükleri gibi unsurlar, hukuk devleti ile gerçekleştirilir. Zira politik sistem bir doğal düzen değil, hukuk kuralları ile oluşturulan bir sosyal düzendir. Sosyal düzende egemenliğin kaynağı bir kişi veya ilâhî güç değil, yasalar içinde haklarını kullanan halktır.

Demokrasi, cumhuriyet anlayışının derinlik kazanması ve tabana inerek yerleşmesidir. Zira cumhuriyet düzeni, tarihsel olarak önce ulusal egemenlik, yani genel ve toplumsal düzeyde, devlet düzeyinde örgütlenmesi gerekti. Bu nedenle cumhuriyetin vurgusu, ulusal devletin tepe örgütlenmesinde, demokrasinin vurgusu ise, tabandaki bireyin katılımındadır. Aslında her ikisinin de mantığı aynıdır. Halkın yönetimi olmak fikrine dayanır. Demokrasi zaman içinde, cumhuriyete dayalı devlet ve toplumda ulusal egemenliğin ve özgürlüklerin kullanım yöntemi olarak gelişti.

---

[96] Cumhuriyetin anlamı, gelişimi ve demokrasi ile ilişkisine dair bk. Anıl Çeçen; Atatürk ve Cumhuriyet, Türkiye İş Bankası Yayını, Ankara, 1981, Hamza Eroğlu; Atatürk ve Cumhuriyet, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 1998. Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2002.

[97] Erkan; s.74.

Cumhuriyet, ulusal egemenliğin yukarıdan aşağı örgütlenmesi, demokrasi ise, bireysel katılımın aşağıdan yukarı örgütlenmesidir. İkisinin sentezi ve bütünleşmesi sağlıklı bir toplumu oluşturur.[98]

ATATÜRK'ün kalkınma modelinde cumhuriyetçilik ulusçu, demokratik, özgürlükçü, çoğulculuğa açık fikir ve uygulama ilkesidir. Bugünün Türkiye'sinde çoğulcu demokratik düzenin uygulaması bunun en ideale doğru sürekli gelişmesi, toplumun dinamizmi yeni Türk Devleti'nin Cumhuriyet temeli üzerine oturtulmasından kaynaklanmaktadır.[99]

b. Milliyetçilik

Cumhuriyetçilik gibi milliyetçilik de ulusal bağımsızlık ve ulusal egemenlik amacının, dolayısıyla politik alandaki yapılanmayı sağlamaya yönelik bir ilkedir. Fransız İhtilâli ile gelen ulus devlet anlayışı, ulusal egemenliğin ideolojisi olarak milliyetçiliği öne çıkarmıştır. XX'nci yüzyılın başlarında ise Türkiye'de milliyetçilik kavramı henüz bir yenilikti. Onun tüm toplum katlarınca benimsenmesi ATATÜRK'ün kalkınma modelinin bir başarısıdır. Milliyetçilik anlayışı geleneksel Türk toplumunun ümmet olarak yaşama inancını reddeder ve çağdaşlaşmanın en önemli ögeleri olan ulus ve yurttaş olarak yaşama gereğini benimser.[100]

ATATÜRK, milliyetçiliği bir ırk yerine, ülkü ve ortak geçmişe ve ortak değerlere dayamayı tercih etmiştir. Böylece "Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türk halkına Türk milleti denir" tanımı getirilmiştir. Bu nedenle ne mutlu Türk olana değil, "ne mutlu Türk'üm diyene" özdeyişiyle, yeni bir üst kimlik oluşturmaya çalışmıştır. Böylece çok milletli Osmanlı kimliği, ırkçılık içermeyen Türk kimliğine dönüşmüştür. Esasen Türk kavramı da sayısız soy ve boyu içeren bir üst kimliktir.[101]

Atatürkçü kalkınma modelinde birlik ulusal devletle sağlanmış ve milliyetçilik bu birliği pekiştiren en önemli öge olarak görülmüştür. Milliyetçilik, milletin tüm bireyleri ile amaçta, ülküde, yazgıda, inançta, dilde, kültürde ulusal kimlik bilincine varması, ben Türk'üm diyebilmesi; tasada, kıvançta olanakların dağılımında birleşebilmesinin mutluluğuna ulaşması; ülke ve ulus bütünlüğü için, devletin ve ulusun geleceği için birlikte çalışma, eyleme geçebilme erdemini, özverisini göstermesi; yönetimde, ekonomide siyasette, kültürde bağımsızlık doğrultusunda gelişmeye, çağdaşlaşmaya katkıda bulunmasıdır.[102]

İşte bugün ATATÜRK milliyetçiliği olarak ortaya çıkan kavram, dar milliyetçilik anlayışından daha esnek ve içeriği daha zengin, daha çoğulcu ve daha çağdaş bir kavramdır. Ülkenin her kesimi Diyarbakırlı, Vanlı, Erzurumlu, Trakyalı hep bir soyun evlâtları ve aynı cevherin damarları olarak

---

[98] a.g.e.; s.74.
[99] Suna Kili; "Atatürkçü İdeoloji ve İlkeleri", Atatürkçü Düşünce Dergisi, Yıl 3, Sayı 55, Kasım 1998, s.74.
[100] a.g.m.; s.9.
[101] Erkan; s.76.
[102] Kili; s.9.

uzlaştırıcı, birleştirici, bütünleştirici bir anlayışı içerir. Başka uluslara saygı duyar, dünyadaki ulusal kurutuluş eylemlerini dış siyasetinde destekler.[103]

c. Halkçılık

ATATÜRK'ün egemenlik anlayışını kişi egemenliğinden ulus egemenliğine taşıması, iktidarın meşru kaynağının ve asıl sahibinin millet, yani halk olması, halkçılık ilkesini gündeme getirmiştir. Ulus devlet ve cumhuriyet ilkesi, eşit statüde yurttaş fikri etrafında gelişmiştir. Fransız İhtilâli'nin eşitlik, özgürlük, kardeşlik fikri, Türk toplum yapısının kendi özelliği içinde halkçılık olarak gündeme gelmiştir. ATATÜRK'e göre Türkiye halkı ırkça, dince ve kültürce ortak, birbirlerine karşılıklı saygı ve özveri duygusu ile dolu, alın yazısı ve yarınları özdeş bir toplumdur. Kısacası, ayrıcalıkları olmayan, kaynaşmış bir toplum olma özlemi, halkçılık ilkesinde ifadesini bulmaktadır. Türk halkını ırken, dinen, kültür bakımından birbirine saygılı, özveri duygularıyla dolu, geleceği ve çıkarları ortak olan toplumsal bir heyet olarak tarif eden ATATÜRK'ün gözünde Türk halkı sınıfsız bir bütündür. Fertleri arasında hiçbir fark yoktur.[104] Halkçılık tepeden tabana yönelme ve onunla bütünleşme hareketidir.[105]

ç. Devletçilik

Politik alanda getirilen düzenlemelerin kalıcılığını sağlayacak alan ekonomidir. Bu ise sıfır noktasında olan bir toplum için ise, ancak devletçilik ile mümkün görülmüştür. Türk toplumunun tarihsel evriminde, temel üretim faktörü toprağın özel mülk konusu olmaması, toprağın ailelere ancak işletme hakkını çiftlik olarak bırakması, toprağa dayalı servet birikimini önlemiştir. Mülkiyeti kuşaktan kuşağa aktarılan bir servet birikimi olmadığı için, özel mülkiyete ve özel girişimciliğe dayalı bir yapılanma ve ekonomik gelişme gerçekleşememiştir. Bu koşullarda ekonomik kalkınma, ancak devlet eliyle yönlendirilebilecektir.[106] Bu olgu 1930'lu yıllarda şekillenmiş olan, o günkü toplumsal gelişme aşamasında ekonomik kalkınma ve sanayileşmeyi sağlayacak ilke devletçilik olarak geliştirilmiştir.

ATATÜRK, 1930'da "Prensip olarak devlet ferdin yerine geçmemelidir. Fakat ferdin gelişmesi için genel şartları göz önünde bulundurmalıdır" görüşünü dile getirerek devletçiliği şöyle açıklamıştır: "Devletçiliğin bizce anlamı şudur: Kişilerin özel teşebbüslerini ve şahsî faaliyetlerini esas tutmak; fakat, büyük bir milletin ve geniş bir memleketin ihtiyaçlarını ve çok şeylerin yapılmadığını göz önünde tutarak, memleket ekonomisini devlet eline almak."[107]

---

[103] Milliyetçilik ilkesi ile ilgili olarak daha geniş bilgi için bk. Turhan Feyzioğlu; Atatürk ve Milliyetçilik, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1987. Hamza Eroğlu; Atatürk ve Milliyetçilik, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 1992. Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2003. Ayrıca Atatürk'ün milliyetçilik konusundaki görüşlerini toplu olarak görmek için Utkan Kocatürk; Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2001.

[104] Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II, s.281.

[105] Halkçılık ilkesi ile ilgili daha geniş bilgi için bk. Cahit Tanyol; Atatürk ve Halkçılık, Türkiye İş Bankası Yayını, Ankara, 1981.

[106] Erkan; s.78.

[107] Kocatürk; Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, s.306.

1937'deki bütçe konuşmasında ise, "Kesin zaruret olmadıkça piyasalara karışılamaz; bununla beraber, hiçbir piyasada başıboş değildir."[108] derken, kendinden çok sonra dile getirilip uygulanan, piyasa sistemini rekabet yasası ve kurallarıyla, başarı rekabeti içinde yönlendirme fikrinin özünü dile getiriyordu.

Atatürkçü kalkınma modelinde devletçilik; ülke, ulus olanaklarının kullanımında, işletilmesinde, kalkınmada, gelişmede, çağdaşlaşmada devletin ekonomik işlevine yön veren bir ilke olmuştur. Devletçilik, özel girişimciliği reddetmez; tüm üretim araçlarının devletin elinde toplanmasını öngörmez; ekonomide devleti hem düzenleyici, tasarlayıcı, güdümleyici hem de işletmeci, girişimci olarak görür.[109]

d. Lâiklik

Çağdaş olma, toplum ve devlet yaşamını akla, bilime dayatma, ancak ve ancak lâiklik ilkesinin eğitimde, siyasette, devlet ve toplum yönetiminde ve örgütlenmelerinde eksiksiz uygulanmasıyla gerçekleşir. ATATÜRK'ün kurmuş olduğu Cumhuriyet yönetiminin başlıca nitelikleri lâik ve ulusal oluşudur. Birçok yenilik, lâik bir toplum yaratmak amacıyla yapılmış, öbürleri ise böyle bir ilkenin benimsenmesiyle yürürlüğe konma olanağı bulmuştur.[110]

ATATÜRK, Fransız devrimi ile gelen din ve devlet işlerinin birbirinden ayrı tutulması ilkesini, temel ilkelerden birisi olarak seçmiştir. Ancak bu tercih, salt bir şekilde, batının taklidi olarak görülemez. Çünkü Türk toplum geleneğinde[111] bir tür lâisizmin zaten eskiden beri var olduğu bilinmektedir. Eski Türk toplumlarında doğa bazlı bir dünya görüşü egemenken, devlet örgütlenmesi de dinden bağımsız ve dünyevî bir olgu olarak, soy ve boyun bir bey ve beyler kurulu ile birlikte yönetimi şeklinde gelişmiştir. İslâm'la karşılaşan Selçuklu sultanları, Arap Müslümanlığında geçerli olan din-devlet ilişkisini değil, eski Türklerde geçerli olan egemenlik, din ve devlet ilişkisini benimsedi. Araplarda devletleşme Müslümanlıkla birlikte geldiği için, din ve devlet iç içe girmekteydi. Oysa Türklerde, İslâm'a girmeden önce gelişmiş güçlü bir devlet geleneği vardı. Bu devlet geleneği dini değil dünyevîdir.[112]

Bu bağlamda Osmanlıda da Türklerde var olan din ve devlet işini ayrı düzenleme geleneği vardı. Devlet örfî kurallar içinde dünyevî yönetiliyordu. Ancak sultanın veya yönetimde görev alanın ailede ve medresede aldığı dinî eğitimden dolayı kendi kişisel tutumunu yansıtması söz konusuydu.Oysa, tabandaki halk arasındaki yaşantıda din daha belirleyici olabiliyordu. Ayrıca çok dinli Osmanlı toplum yapısında devletin dinler dışı ve dinler üstü kalması büyük avantajlar sağlıyordu.

---

[108] ASD I-III; I, s.414.

[109] Kili; s.16. Daha geniş bilgi için bk. Yüksel Ülken; Atatürk ve İktisat, Türkiye İş Bankası Yayını, Ankara, 1984.

[110] Kili; s.17.

[111] Türklerde lâiklik anlayışı ile ilgili olarak bk. Mehmet Saray; Türklerde Dinî ve Kültürel Hoşgörü, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2002.

[112] Erkan; s.83.

İşte bu geleneğin olduğu toplumda, çağdaş uygarlığa bilim bazlı dünya görüşü ile yaklaşan ATATÜRK, lâikliği temel almıştır.[113]

ATATÜRK'ün kalkınma modelinde lâikliğin gerçekleştirilmesi yolundaki çabalar, Türk toplumuna, onu açık toplum olmaya yöneltecek düşüncelerin daha geniş çapta girmesini sağlamıştır. Bu nedenle açık Türk toplumunun, çoğulcu düzeni, anayasal yönetimi tam anlamıyla gerçekleştirecek görüş ve davranışların güçlenmesine olanak sağlamış; yayılma eğilimindeki kurum ve düşün akımlarına karşı koyabilecek ortam yaratılmıştır. Böylece Atatürkçü kalkınma modelinde çağdaş, demokratik toplumun kurulması ve yaşaması için ön koşul olan akılcı ve insancıl düşün sistemini Türk toplumuna getirmiştir.[114]

e. İnkılâpçılık

Çağdaşlaşma, bilinçli olarak yeniliğe yönelmektir. Atatürkçü kalkınma modeli de yeniliğe açık olarak tasarlanmış, yeniliğe sürekli olarak yönelmeyi ilke edinmiştir. Bu ilke ise inkılâpçılık ilkesi olarak düşünülmüştür. İnkılâpçılık ilkesi ile çağdaş uygarlık düzeyine ulaşma çabasında hem geçerliliğini, yararlılığını sürdüren yenilikçi uygulamalara sahip çıkılmasını, onların korunmasını, geliştirilmesini hem de yeni gereksinmeler karşısında yeni devrimci uygulama ve çözümlere gidilmesini öngörmektedir. İnkılâpçılık kalıplaşmayı, durağanlığı, köhneleşmeyi, işlevini kaybetmeyi, toplumun çağın gerisinde kalmasını önlemek, dinamik bir devrim anlayışını sağlamak ve sürdürmek için öngörülmüştür.[115]

İnkılâpçılık, sanayileşmeden uzak ve geri kalmış bir tarım ülkesini sanayi uygarlığına taşımak için yaşama geçirilmiş bütüncül bir ilkedir. Topyekûn bir toplumsal değişim için böylesi bir ilkeye olan ihtiyaç açıktır. Çünkü geleneksel tarım toplumunun dünya görüşü de geleneksel ve kadercidir. Mistik düşünceye dayanmaktadır. Oysa çağdaş uygarlığın temelinde bilim ve teknoloji vardır. Böylece ATATÜRK, önce bir düşünce devrimi sunmuştur.[116]

İnkılâpçılık ilkesi bilim bazlı dünya görüşüne dayandığı için, XX'nci yüzyılda yapılan tüm devrimler geri dönerken, Türk Devrimi geri dönmeyen ve hep ileriye dönük, üstelik de en kapsamlı ve en köklü toplumsal değişim modeli olarak tarihe geçmiştir.[117]

İnkılâpçılık, ATATÜRK'ün kalkınma modelini, modelin ilkelerini dogma olmaktan kurtaran; onu yaşayan, çağın, çağların, geleceğin yeni oluşumları, gelişmeleri, değişmeleri karşısında sürekli kılan ilkedir.[118]

Atatürkçü kalkınma modelinin reform uygulamaları, bu ilkeler ışığında gerçekleşti. Bu ilkelere uyulurken, benimsenen temel yöntem ise bilimsellik olmuştur.

---

[113] a.g.e.; s.84.
[114] Kili; s.18.
[115] a.g.m.; s.19.
[116] Erkan; s.79.
[117] a.g.e.; s.80.
[118] Kili; s.19. Atatürk'ün devrimcilik ilkesinin özellikleri için bk. Tosun.

Sonuç

ATATÜRK'ün kalkınma modelinin, gerek temel dünya görüşü bakımından gerekse amaca yönelik uygulamalar bakımından tutarlı ve yeterli; ülke koşullarına uygunluk açısından gerçekçi olarak hazırlandığı görülmektedir.

Ayrıca ATATÜRK'ün modelin hem yaratıcısı hem uygulayıcısı olması, güçlü bir lider olması, toplumun kendisine güvenmesi de diğer etkenler kadar önemlidir. Zira gerek Kurtuluş Savaşı döneminde ve gerekse sosyal dönüşümler döneminde ATATÜRK önderliğini, olağanüstü bir devrimci kararlılık içinde yürütmüştür. İnkılâpçılığın özü olan süreklilik, ATATÜRK'ün kalkınma modeline egemen kılınmıştır. Birbiriyle ilişkili olan yenilikçi atılımlar, hiçbir nedenle ertelenmemiş ve kesintiye uğratılmamıştır. Bireysel, grupsal ya da sınıfsal çıkarların önceliğine hiç yer verilmemiştir. ATATÜRK'ün kalkınma modeli, ütopik istemlere değil, bilimsel araştırmalara ve gerçekliğe dayalıdır. Modelin uygulanmasında gösterilen kararlılık ve irade sağlamlığı, gerçekleştirilen bütün eylemlerde uygulanmıştır. Yaşama geçirilen bu anlayış, belirlediği hedeflere ulaşmak için bilimi esas almış, dogmatizme yer vermemiştir. Atılacak devrimci adımın, toplumun tarihsel gelişim düzeyine uygun olmasına ve kitleler tarafından kabul görmesine, özel önem verilmiştir. İçinde bulunulan ortam ve koşullar görülmek istendiği gibi değil, olduğu gibi görülmüş ve buna göre hareket edilmiştir. Toplumsal değişim, yasaları özünden kavramıştır. Hareketi ve sürekli gelişmeyi temel alan bir mantığa ve buna bağlı olarak ileri bir tarih bilincine ulaşılmıştır. Atatürkçü kalkınma modeli oluşturulurken, hiçbir aşama ve süreçte, duygu ve isteğe bağlı davranış içinde olunmamıştır. Kişisel tercih ve idealler ne düzeyde olursa olsun, bunlara itibar edilmemiş, temel çıkış noktası toplumun sosyal düzeyi, ülkenin içinde bulunduğu maddî koşullar ve halkın temel tercihlerini göz önünde tutmak olmuştur.[119]

Atatürkçü kalkınma modelinin uygulanmasında, popülist eğilimlere yer verilmemiştir. Bu bağlamda kişilere bağlı başarılar değil, kurumlar ve örgütsel ilişkilere önem verilmiştir.

Atatürkçü kalkınma modelini oluşturan devrimci dönüşümler önceden düşünülüp programlanmış ve uygulama koşulları oluşturulana kadar sabırla beklenilmiştir. Hiçbir atılımda zamansız harekete geçilmemiş; ama geç de kalınmamıştır.

Sonuçta, yüzyılın en köklü ve en başarılı toplumsal kalkınma modeli başarı ile uygulanmıştır. Her şeye sıfırdan başlayan toplumda bir sıçrama yaşanarak geleneksel tarım toplumundan sanayi toplumuna geçilmiştir. Bu model, aynı ulusal Kurtuluş Savaşı'nda olduğu gibi, az gelişmiş dünya ulusları için, bağımsızlıklarına kavuştuklarında kalkınmak için izleyecekleri yol konusunda evrensel bir örnek oluşturmaktadır.

---

[119] Aydoğan; s. 368.